

Centraal Bureau
voor de Statistiek

Bevolkingstrends 2013

Huishoudensprognose

2013–2060:

sterke toename oudere alleenstaanden

Coen van Duin

Lenny Stoeldraijer

Joop Garssen

september 2013

De nieuwe CBS-huishoudensprognose voorziet een toename van het aantal huishoudens van de huidige 7,6 miljoen tot 8,6 miljoen in 2060. Deze groei komt grotendeels voor rekening van de eenpersoonshuishoudens. Momenteel maken deze kleinste huishoudens 37 procent uit van alle huishoudens. In 2060 zal dit 44 procent zijn. Vooral het aantal oudere alleenstaanden neemt sterk toe. Medio jaren vijftig zijn er volgens de nieuwe prognose ruim 900 duizend alleenstaande 80-plussers, drie keer het huidige aantal.

1. Inleiding

Het CBS publiceert eens in de twee jaar de nationale huishoudensprognose. Deze prognose beschrijft de verwachte toekomstige ontwikkeling van de bevolking naar huishoudenspositie, en van huishoudens naar type en grootte. Dit artikel biedt een overzicht van de belangrijkste uitkomsten uit de nieuwe huishoudensprognose 2013–2060. Paragraaf 2 geeft een korte beschrijving van het model en een samenvatting van de belangrijkste veronderstellingen. Paragraaf 3 vat de belangrijkste uitkomsten samen. Paragrafen 4-7 beschrijven in meer detail de ontwikkelingen bij eenpersoonshuishoudens, paren, eenouderhuishoudens en institutionele huishoudens. Paragraaf 8 gaat in op de onzekerheidsintervallen rond de prognoseresultaten en de verschillen met de vorige prognose.

In 2011 is het CBS overgegaan op een verbeterde productiemethode voor de huishoudensstatistiek. Dit heeft tot een breuk in de tijdreeksen voor huishoudens geleid. De historische cijfers die in dit artikel worden getoond, zijn deels met de oude, deels met de nieuwe methode afgeleid (*kader*). Vooral bij de cijfers over instellingsbewoners is de breuk zichtbaar.

Trendbreuk in 2011

De methode om in te schatten welke personen op hetzelfde adres tot hetzelfde huishouden behoren, en wat voor type huishouden dat is, is verbeterd. Naast gegevens uit de GBA-bevolkingsadministratie worden vanaf 2011 ook gegevens van de belastingdienst gebruikt. Om in te schatten of personen die op hetzelfde adres wonen een paar zijn, wordt nu ook rekening gehouden met de duur van de gezamenlijke adresbewoning.

In de grafieken met betrekking tot overgangsfrequenties die in paragraaf 2 worden getoond, zijn de frequenties tot en met 2009 geschat met de oude methode en vanaf 2010 met de nieuwe. Ter controle zijn de overgangsfrequenties voor 2008 en 2009 ook herschat volgens de nieuwe methode. De verschillen bleken slechts klein te zijn.

In de grafieken voor de standcijfers, in paragrafen 3-7, zijn cijfers tot en met 2010 afkomstig uit de 'historische reeksen huishoudens 1971–2010' in de StatLine output-database. Deze reeksen zijn voor de jaren 1995–2010 geschat met een methode die tussen de oude en nieuwe inligt. Voor de instellingsbewoners (paragraaf 7) is een sprong zichtbaar in de cijfers in 2011, omdat in de historische reeksen voor deze groep nog de oude afleidingsmethode is gebruikt. Bij de andere huishoudensposities zijn de verschillen naar verhouding kleiner.

---

2. Model en veronderstellingen

2.1 Model

Het model voor de CBS-huishoudensprognose simuleert de toekomstige ontwikkeling van de bevolking naar burgerlijke staat en huishoudenspositie (Van Duin en Harmsen, 2009). Zeven huishoudensposities worden onderscheiden: thuiswonend kind, alleenstaande, samenwonende zonder thuiswonende kinderen, samenwonende met thuiswonende kinderen, alleenstaande ouder, overig lid van particulier huishouden en instellingsbewoner. Alle huishoudensposities behalve kind worden daarnaast onderscheiden naar vier burgerlijke staten: ongehuwd, gehuwd, verweduwd en gescheiden. Personen met een geregistreerd partnerschap worden tot de gehuwden gerekend. In totaal geeft dit 25 toestanden waarin iemand zich kan bevinden.

Het model is geïmplementeerd in het macrosimulatiepakket LIPRO (Van Imhoff en Keilman, 1991), dat door het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI) ter beschikking is gesteld.

Input voor het model zijn de overgangsfrequenties tussen de 25 toestanden, onderscheiden naar leeftijd en geslacht. Deze overgangsfrequenties beschrijven het gedrag op het gebied van onder andere uit huis gaan, gaan samenwonen, scheiden en trouwen. Ook geboorte, sterfte en migratie spelen in het model een rol. De veronderstellingen hierover uit de bevolkingsprognose (Van Duin en Stoeldraijer, 2012) worden voor de huishoudensprognose verder uitgesplitst naar huishoudenspositie en burgerlijke staat.

De uitkomsten van het model beschrijven de verwachte ontwikkeling van het aantal inwoners naar huishoudenspositie en burgerlijke staat. Hieruit worden vervolgens de huishoudens samengeteld om tot een prognose van het aantal huishoudens naar type te komen. Elke alleenstaande staat voor een eenpersoonshuishouden, elke alleenstaande ouder voor een eenouderhuishouden. Elke twee samenwonenden staan voor één paar. Van de inwoners met positie 'overig lid van particulier huishouden' wordt aangenomen dat een vast aandeel, naar geslacht en leeftijd, referentiepersoon van een huishouden van het type 'overig' is. Dit zijn meerpersoonshuishoudens die geen paar en geen eenouderhuishouden zijn. Daarbij kan het bijvoorbeeld gaan om broers, zussen of studiegenoten die een gezamenlijke huishouding voeren. Het oudste lid van zo'n huishouden geldt als de referentiepersoon.

Het aantal paren en eenouderhuishoudens wordt verder onderscheiden naar aantal kinderen woonachtig in het huishouden. Hiervoor wordt een model gebruikt dat, aan de hand van vruchtbaarheidscijfers naar rangnummer en generatie, doorrekent hoeveel kinderen vrouwen van een gegeven leeftijd in een gegeven kalenderjaar hebben. Op basis van de leeftijdsspecifieke kans om uit huis te gaan wordt berekend welk deel van die kinderen nog thuiswonend is (De Jong, 1994).

Om een prognose van het aantal huishoudens naar grootte (1,2,3 of meer personen) te maken, moeten ten slotte nog de personen met positie 'overig lid' die geen referentiepersoon zijn over de verschillende huishoudentypen verdeeld worden. Daarbij wordt de huidige kans dat een huishouden van een bepaald type een inwonend overig lid heeft als richtlijn gebruikt om de

verdeling vast te stellen. Bij een overig lid dat inwoont bij een paar kan het bijvoorbeeld gaan om een pleegkind of om een ouder van één van de partners die bij het paar inwoont.

2.2 Veronderstellingen

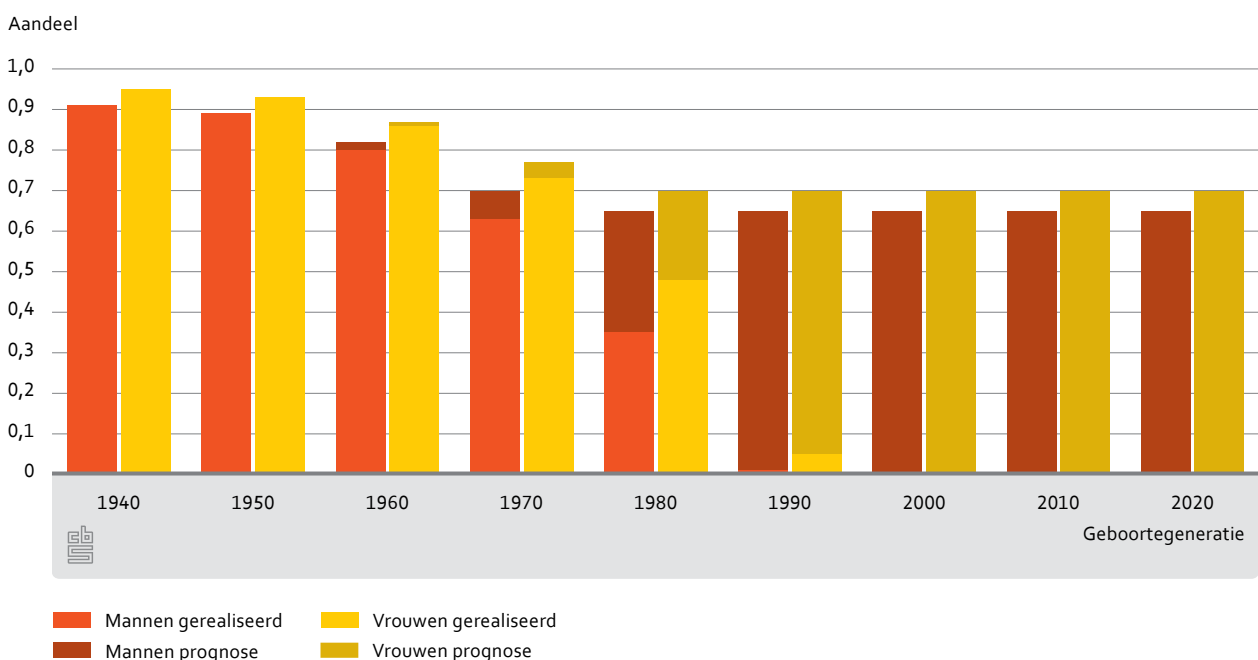
Voor een uitgebreide beschrijving en onderbouwing van de veronderstellingen verwijzen we naar Van Duin en Harmsen (2009). Hier geven we een korte samenvatting van de belangrijkste veronderstellingen en bespreken we de verschillen met de vorige prognose.

De overgangsfrequenties zijn geschat uit gegevens over de laatste tien jaar (2002–2011). Om aan de actuele ontwikkelingen aan te sluiten zijn de frequenties voor belangrijke overgangen (uit huis gaan, gaan samenwonen, scheiden, etc.) geïjkt aan de cijfer over de laatste één tot twee jaar. In grote lijnen komt de prognose neer op een vooruitberekening van de consequenties van het huidige gedrag op de toekomstige huishoudenssamenstelling van de bevolking. Bij een aantal overgangen is het echter niet plausibel om te veronderstellen dat het gedrag naar leeftijd en geslacht ongewijzigd blijft. In deze gevallen worden veronderstellingen voor de toekomstige waarden van de overgangskansen opgesteld. We bespreken de belangrijkste aannames.

Jongere generaties blijven vaker ongehuwd

Onder mensen geboren in de jaren veertig en vijftig van de vorige eeuw was ongehuwd samenwonen nog zeer ongebruikelijk. Van de mannen trouwde 90 procent en van de vrouwen 95 procent minstens één keer voor de 60-jarige leeftijd (*grafiek 2.2.1*). Deze generaties gingen doorgaans pas na het huwelijk samenwonen. Onder jongere generaties is het gebruikelijk geworden om eerst een tijd ongehuwd samen te wonen alvorens te trouwen, of om in het geheel niet te trouwen (Garssen e.a., 2009). Van generatie 1970 zal het aandeel ooit-gehuwden naar verwachting op ongeveer 70 procent voor mannen en 75 procent voor

2.2.1 Aandeel personen dat gedurende het leven trouwt, naar geslacht en generatie (inclusief geregistreerde partnerschappen)

vrouwen uitkomen. Hierbij zijn geregistreerde partnerschappen meegeteld als huwelijken. Voor degenen die na 1980 geboren zijn, is dat naar verwachting gedaald tot respectievelijk 65 procent voor mannen en 70 procent voor vrouwen. Sinds de eeuwwisseling zijn er nog wel schommelingen in het huwelijkscijfer zichtbaar die samenhangen met de economische conjunctuur, maar lijkt er geen structurele verdere daling meer te zijn. De verwachtingen voor het huwelijkscijfer zijn ongewijzigd ten opzichte van de voorgaande prognose.

Ook de langetermijnverwachtingen voor echtscheiden en hertrouwen zijn ongewijzigd ten opzichte van de prognose uit 2011. Eén op de drie huwelijken eindigt naar verwachting in een echtscheiding. Van de gescheiden mannen hertrouwt 55 procent, tegen 45 procent van de gescheiden vrouwen.

Meer kinderen bij ongehuwde paren

Niet-gehuwde vrouwen hebben een kleinere kans om kinderen te krijgen dan gehuwde, maar dit verschil neemt snel af. De daling van het aandeel gehuwde vrouwen ging daardoor de afgelopen zeventien jaar niet samen met een daling van het geboortecijfer. Het geboortecijfer steeg zelfs. Voor de toekomst wordt verondersteld dat voor de extra vrouwen die ervoor kiezen om ongehuwd samen te blijven wonen in plaats van te trouwen, dezelfde vruchtbaarheidscijfers gelden als voor gehuwde vrouwen. Dit houdt in dat de toename van het aandeel ongehuwd samenwonende vrouwen per saldo geen effect zal hebben op het geboortecijfer. De trend dat een steeds groter deel van de ongehuwde paren thuiswonende kinderen heeft, zet onder deze aanname verder door. Dezelfde aanname werd in de vorige prognose toegepast.

Uitstel bij uit huis gaan en bij gaan samenwonen is tijdelijk

De laatste paar jaar zijn thuiswonende kinderen de leeftijd waarop zij het ouderlijk huis verlaten gaan uitstellen. De gemiddelde leeftijd bij uit huis gaan steeg tussen 2009 en 2012 met ruim een half jaar (*grafiek 2.2.2*). Ook keren de laatste jaren wat meer uitwonende kinderen naar huis terug. In dezelfde periode is de geneigdheid om te gaan samenwonen gedaald. Het samenwooncijfer, het aandeel niet-samenwonenden dat jaarlijks gaat samenwonen, daalde scherp (*grafiek 2.2.3*).

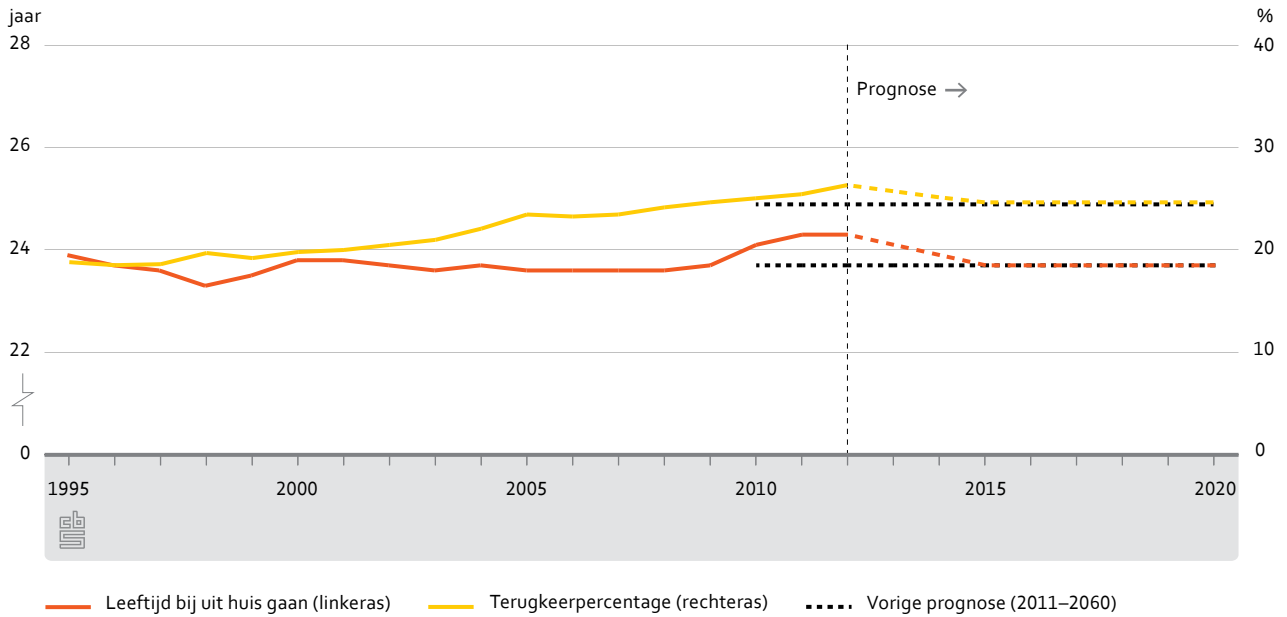
Het is waarschijnlijk dat beide gedragsverandering samenhangen met de slechte economische situatie. De stijging van de jeugdwerkloosheid en de stagnatie op de woningmarkt noopt jongeren langer thuis te blijven wonen. Paren wachten met samenwonen tot ze het aandurven om een gemeenschappelijke woning te kopen, of tot ze dat kunnen financieren. De daling van het samenwooncijfer kan ook deels veroorzaakt worden door paren die al wel op één adres verblijven, maar waarbij één van de partners nog een niet-verkochte woning heeft en daarom wacht met de inschrijving op het nieuwe adres.

Voor de prognose wordt verondersteld dat het bij beide ontwikkelingen gaat om een tijdelijke aanpassing aan slechte omstandigheden. Verondersteld wordt dat vanaf 2015 de overgangsfrequenties voor uit huis gaan en naar huis terugkeren weer op het niveau van de vorige prognose zullen liggen. Dit geldt ook voor de frequentie om te gaan samenwonen op jonge en middelbare leeftijden.

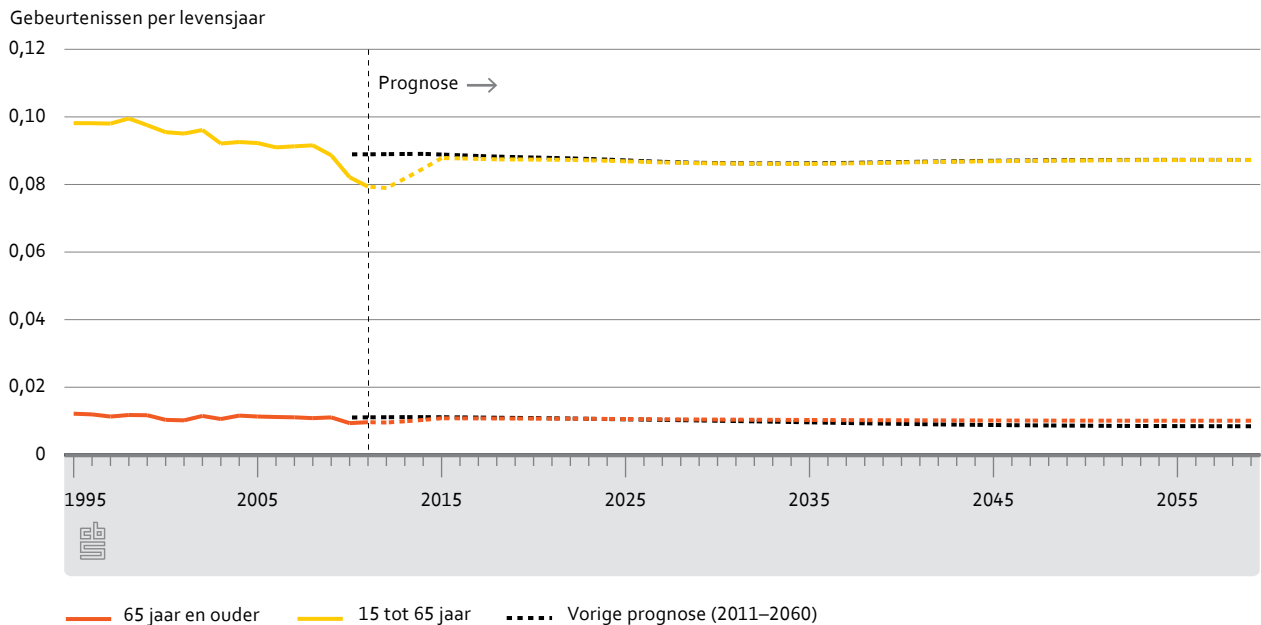
Voor de langere termijn voorzagt de prognose van 2011 een daling van het samenwooncijfer van ouderen. Deze daling was een gevolg van het toenemende aandeel ongehuwden in deze groep. Ongehuwde alleenstaanden hebben op middelbare en oudere leeftijden een

aanmerkelijk kleinere kans om te gaan samenwonen dan gehuwden. In de nieuwe prognose is de extra veronderstelling opgenomen dat het verschil tussen ongehuwde en gescheiden of verweduwde alleenstaanden in dit opzicht in de toekomst zal afnemen. Dit ligt voor de hand aangezien een groter deel van de toekomstige ongehuwde ouderen, anders dan bij de huidige groep, wel eerder in hun leven een (langdurige) relatie gehad zal hebben, maar dan zonder te zijn getrouwd. Door deze extra veronderstelling blijft het samenwooncijfer voor 65-plussers in de nieuwe prognose vrijwel constant.

2.2.2 Gemiddelde leeftijd bij verlaten ouderlijk huis en percentage kinderen dat weer terugkeert (op basis van tafelbevolking)

2.2.3 Naar leeftijd en geslacht gestandaardiseerde frequentie van gaan samenwonen

Meer scheidingen, maar minder verweduwing

Samenwonerrelaties kunnen op verschillende manieren ten einde komen. Men kan scheiden of een van de partners kan komen te overlijden of kan naar een instelling gaan. De jaarlijkse kans op relatieontbinding door scheiding is sinds 1995 toegenomen. De kans op ontbinding door verlies van de partner is juist afgenomen. Hierdoor laat het relatieontbindingscijfer op jonge en oude leeftijden verschillende trends zien (grafiek 2.2.4).

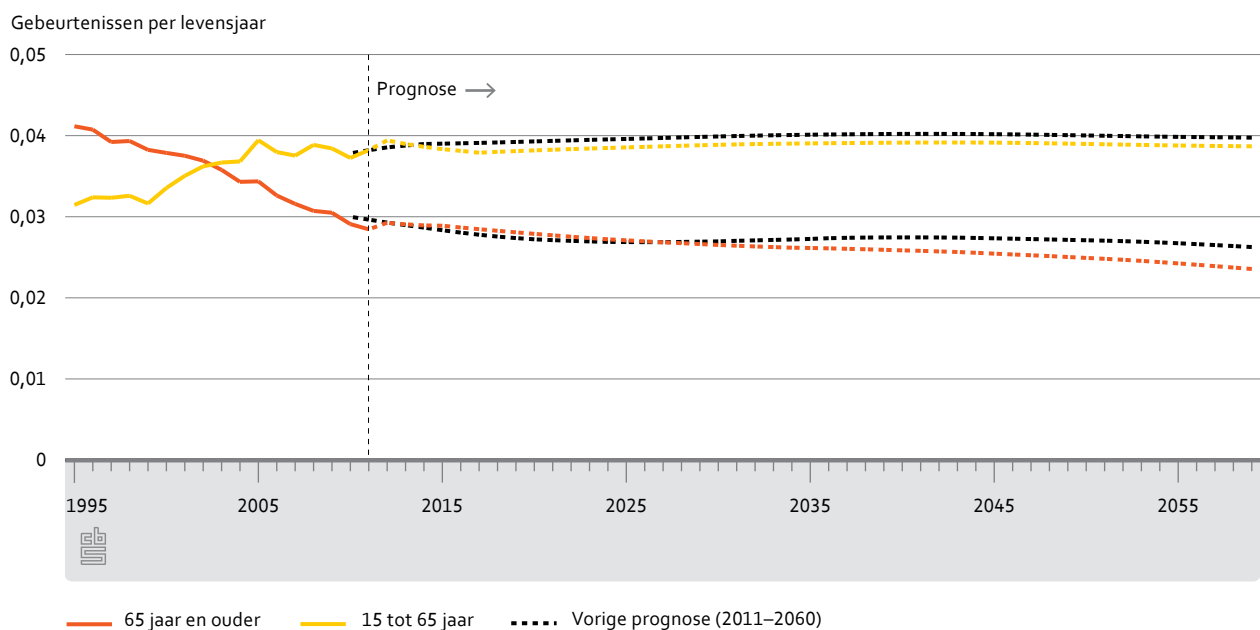
De stijging van het scheidingsrisico hangt samen met de toename van ongehuwd samenwonen onder jongere generaties. Ongehuwde relaties zijn minder stabiel dan gehuwde, al is dit verschil wel afgenomen. In 1995 was het scheidingsrisico voor een ongehuwd samenwonende zonder thuiswonende kinderen in de leeftijd van 35–49 jaar nog 4,1 keer hoger dan voor een gehuwd samenwonende. In 2011 is dit gedaald naar 3 keer hoger. Voor ongehuwd samenwonenden met thuiswonende kinderen lag het scheidingsrisico in 1995 3,6 keer hoger dan voor gehuwden, in 2011 was dat nog 2,2 keer hoger (verhouding van naar leeftijd en geslacht gestandaardiseerde scheidingsfrequenties voor samenwonenden van 35-49 jaar).

De stijging van de levensverwachting betekent dat verweduwing wordt uitgesteld naar hogere leeftijden. Ouderen blijven bovendien langer zelfstandig wonen. Hierdoor neemt ook de kans af om de partner te verliezen doordat deze naar een instelling gaat. Door deze ontwikkelingen daalde het relatieontbindingscijfer onder 65-plussers.

Voor de prognose wordt de relatieontbindingsfrequentie ontbonden in de componenten scheiding, overlijden partner en vertrek partner naar instelling. Hiervoor worden afzonderlijke veronderstellingen opgesteld (Van Duin en Harmsen, 2009).

De stijging van het aandeel ongehuwden in de generaties van 1950 tot 1980 leidt tot een verdere stijging van het scheidingsrisico. Dit is vooral zo bij de 50-plussers, waar het aandeel ongehuwd samenwonenden nu nog laag is. Deze stijging wordt gedempt doordat de

2.2.4 Gestandaardiseerde frequentie van relatieontbinding

samenwoonrelaties geleidelijk stabiel worden naarmate ongehuwd samenwonen op deze leeftijden gebruikelijker wordt.

De kans om de partner te verliezen door overlijden neemt af in overeenstemming met de veronderstellingen voor de ontwikkeling van de sterfte volgens de bevolkingsprognose (Stoeldraijer e.a., 2012). De kans dat de partner naar een instelling gaat neemt af volgens de veronderstellingen voor vertrek naar een instelling in de huishoudensprognose (zie volgende paragraaf). In de nieuwe prognose wordt een sterkere verdere daling van de sterftekansen en van de kans op instroom naar een instelling verondersteld dan in de prognose uit 2011. Dit leidt op de lange termijn tot een relatieontbindingscijfer voor ouderen dat lager is dan dat volgens de vorige huishoudensprognose.

Voor leeftijden tot 65 jaar ligt het relatieontbindingscijfer volgens de nieuwe prognose ook lager, door een overschatting van de overgangsfrequenties op basis van de recente waarnemingen. De verschillen gelden vooral voor de twintigers. In 2012 laten de voorlopige waarnemingen een sterke stijging zien. Vanwege de grotere onzekerheid in de voorlopige waarnemingen is deze stijging niet in de langetermijnveronderstellingen verwerkt. De stijging is echter wel voor de korte termijn meegenomen.

Ouderen blijven langer zelfstandig wonen

Sinds 1995 is de jaarlijkse kans dat een oudere naar een instelling gaat, doorgaans een verpleeg- of verzorgingshuis, sterk gedaald (*grafiek 2.2.5*). De overheid voert al jaren een beleid om ouderen zolang mogelijk thuis te laten wonen, wat aansluit bij de wens van de meeste ouderen om hun zelfstandigheid te behouden (Kullberg en Ras, 2004). Het beleid richtte zich op het beschikbaar maken van voor ouderen geschikte woningen en het verbeteren van het zorgaanbod in de woonomgeving. Ook het beleid van de huidige regering heeft tot doel ouderen langer zelfstandig te laten wonen.

Verbeteringen in de gezondheid van ouderen lijken een ondergeschikte rol te hebben gespeeld bij de daling van het aandeel instellingsbewoners. Het aandeel 65-plussers dat aangeeft een beperking in horen, zien, bewegen of verstaanbaarheid te ervaren is weliswaar sinds begin jaren tachtig afgenomen, maar aanmerkelijk minder sterk dan het aandeel instellingsbewoners (*grafiek 2.2.6*). Bovendien daalden in perioden waarin de afname van het aandeel ouderen met een beperking stagneerde het aandeel instellingsbewoners wel verder. Instellingsbewoners zijn door deze ontwikkelingen een selectievere, relatief minder gezonde groep geworden. Dit komt tot uitdrukking in het relatieve sterfterisico. In 1995 lag het sterftecijfer voor 65-plussers in een instelling 2,3 keer hoger dan voor hun zelfstandig wonende leeftijds- en seksegenoten. In 2011 was dit, uitgaand van dezelfde leeftijds- en geslachtsverdeling als in 1995, 2,8 keer hoger.

De prognose veronderstelt dat de daling van de instroom van instellingen doorzet, maar dat het dalings tempo vertraagt. Aangenomen wordt dat het moeilijker zal worden om nog verdere reducties te realiseren naarmate de groep instellingsbewoners selectiever en relatief ongezonder wordt. De komende dertig jaar wordt het dalings tempo daarom elke tien jaar gehalveerd. De vorige prognose ging uit van de meer pessimistische veronderstelling dat de daling na tien jaar geheel tot stilstand zou komen.

Netto leidde de veronderstellingen uit de vorige prognose op termijn weer tot enige stijging van de verhuisfrequentie naar een instelling. Deze stijging was een gevolg van de verwachte

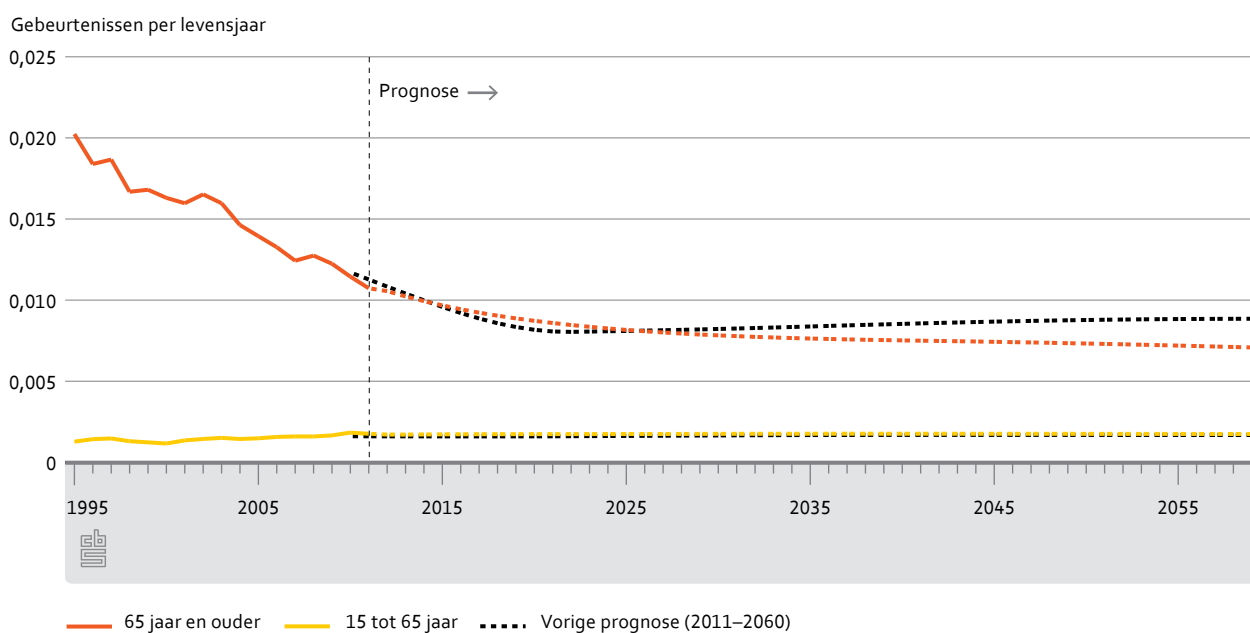

toename van het aandeel alleenstaande jongere ouderen. Samenwonenden hebben een partner die voor ze kan zorgen wanneer hun gezondheid achteruit gaat. Hierdoor ligt de verhuisfrequentie naar een instelling voor samenwonenden lager dan voor alleenstaanden. In de periode 2002–2011 was dat voor een samenwonende 65-plusser gemiddeld een factor 0,4 lager dan voor een alleenstaande van dezelfde leeftijd en hetzelfde geslacht. Sinds 1995 is het aandeel samenwonenden onder 65-plussers toegenomen. Dit hangt vooral samen met het uitstel van verweeduwing door de stijgende levensverwachting. Dit heeft bijgedragen aan de daling van de instroom naar instellingen. Onder de jongere ouderen gaat de komende jaren het aandeel samenwonenden naar verwachting juist dalen, doordat jongere generaties minder gaan samenwonen en vaker scheiden. Naar verwachting zal dit op termijn bij ouderen tot 80 jaar de instroom naar instellingen stimuleren, waardoor de daling extra wordt afgeremd. Bij de hogere leeftijden blijft het aandeel samenwonenden toenemen door uitstel van verweeduwing, wat de daling juist bevordert.

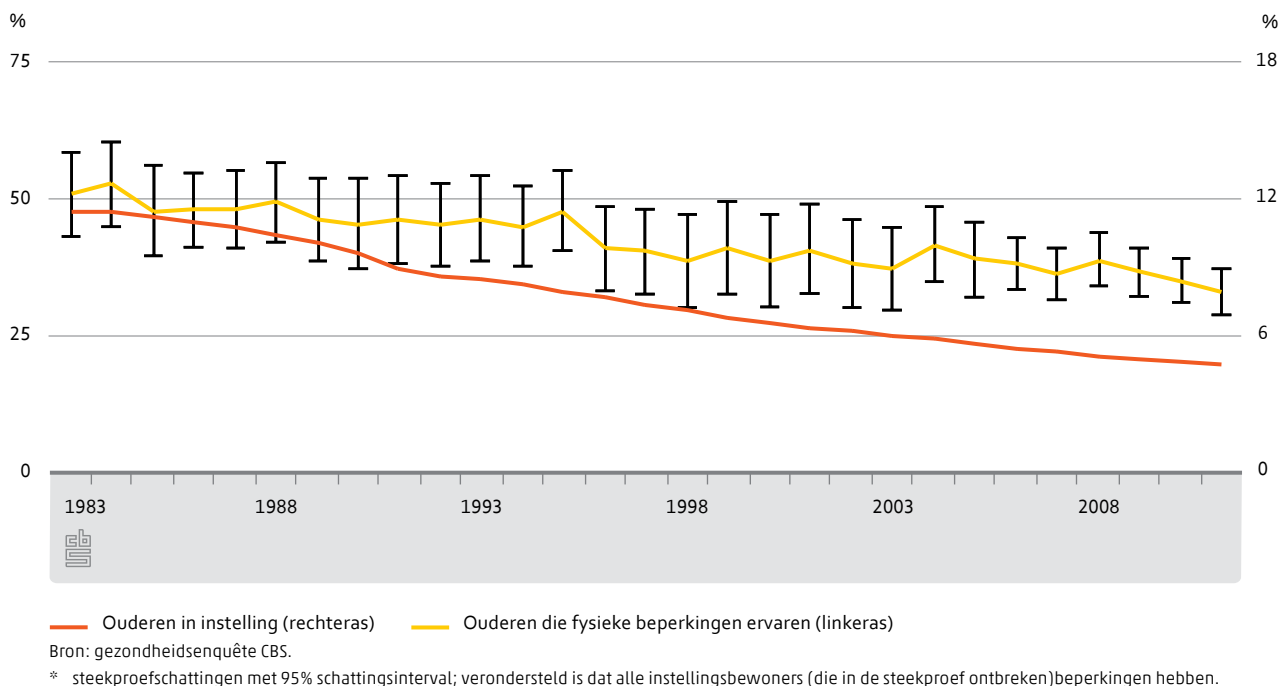
Er zijn ook verschillen naar burgerlijke staat in de verhuisfrequentie naar een instelling. Onder ongehuwde alleenstaanden ligt de kans om naar een instelling te gaan hoger dan onder gescheiden of verweduwde alleenstaanden van dezelfde leeftijd en hetzelfde geslacht. In de voorgaande prognose leidde dit tot een extra toename van het instroomcijfer. In de nieuwe prognose wordt voor dit samenstellingseffect gecorrigeerd. Aangenomen wordt dat de toename van het aandeel ongehuwden onder de alleenstaanden geen invloed heeft op de instroomkans. Momenteel hangt onder ouderen ongehuwd zijn vaak nog samen met een slechte (geestelijke) gezondheid, die de ongehuwde staat verklaart. In de toekomst zal dit naar verwachting minder sterk het geval zijn, omdat ongehuwd blijven een gebruikelijke keuze is geworden. Ook wordt in de nieuwe prognose een relatief minder gunstige trend voor de sterfte onder instellingsbewoners verondersteld, om beter bij de waargenomen ontwikkelingen aan te sluiten.

De verhuisfrequentie naar een instelling voor 15–64-jarigen is de laatste jaren niet gedaald, maar juist gestegen. Hierbij speelde ook de toename van het aandeel alleenstaanden in deze

2.2.5 Gestandaardiseerde frequentie van verhuizing naar een instelling

2.2.6 Aandeel 65-plussers met fysieke beperkingen* en aandeel in instelling, 1983-2011

leeftijdsgroep een rol. Voor de toekomst wordt in de prognose, evenals in de vorige prognose, geen verdere stijging bij deze leeftijdsgroep voorzien.

3. Belangrijkste ontwikkelingen

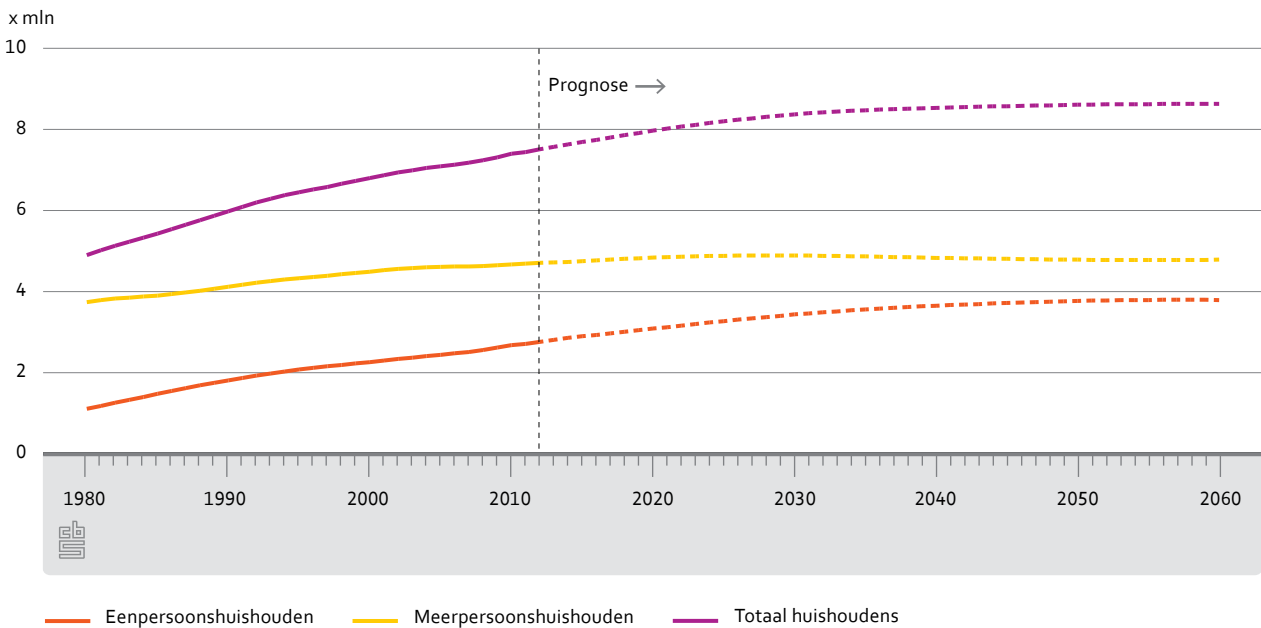
Al lange tijd groeit in Nederland het aantal huishoudens naar verhouding sterker dan het aantal inwoners. Sinds 1980 is het inwonertal met 19 procent toegenomen. De groei van het aantal huishoudens was in dezelfde periode met 54 procent bijna drie keer zo sterk. Dit is vooral veroorzaakt door de opkomst van het eenpersoonshuishouden. Bestond in 1980 nog 23 procent van alle huishoudens uit één persoon, momenteel is dit 37 procent.

Nederland telt nu 7,6 miljoen huishoudens (*grafiek 3.1*). Daaronder bevinden zich 2,8 miljoen eenpersoonshuishoudens. Het aantal paren zonder kinderen is met 2,2 miljoen iets groter dan het aantal paren met kinderen (2,0 miljoen). Ruim een half miljoen huishoudens bestaat uit één ouder met een of meer kinderen.

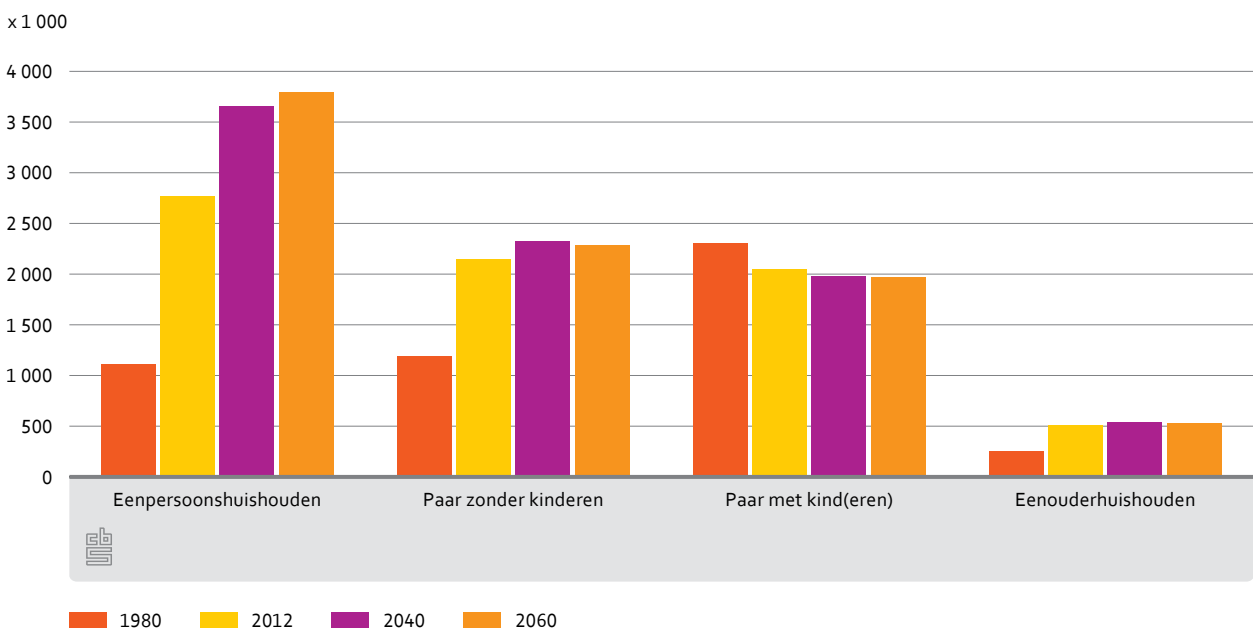
De huishoudensprognose voorziet een verdere toename van het aantal huishoudens, al zal de toename vanaf de jaren dertig geleidelijk afvlakken. In 2060, het eindjaar van de huidige prognose, telt Nederland 8,6 miljoen huishoudens. De toename komt grotendeels voor rekening van de eenpersoonshuishoudens, die een groei zullen doormaken van de huidige 2,8 miljoen naar 3,8 miljoen in 2060. Deze groei hangt niet alleen samen met de bevolkingsgroei (van 16,8 miljoen in 2013 naar 17,9 miljoen in 2060), maar ook met een voortgaande vergrijzing en individualisering. Er komen meer ouderen die hun partner hebben verloren, terwijl ook meer mensen van middelbare leeftijd door verschillende omstandigheden voor korte of langere tijd alleenwonen.

De toename van het aantal meerpersoonshuishoudens is in vergelijking met die van de eenpersoonshuishoudens gering, van 4,7 naar 4,8 miljoen. Meerpersoonshuishoudens zullen echter wel iets vaker uit paren zonder kinderen bestaan (grafiek 3.2). Hun aantal groeit tot een maximum van bijna 2,4 miljoen rond 2030, waarna een lichte daling inzet. Het aantal paren met kinderen daalt echter al licht sinds begin jaren tachtig van de vorige eeuw, en deze lichte daling zal zich verder doorzetten. Het aantal eenouderhuishoudens, ten slotte, verandert gedurende de looptijd van de prognose maar weinig. Naar verwachting zullen er ook in 2060 ruim een half miljoen eenouderhuishoudens zijn.

3.1 Aantal een- en meerpersoonshuishoudens

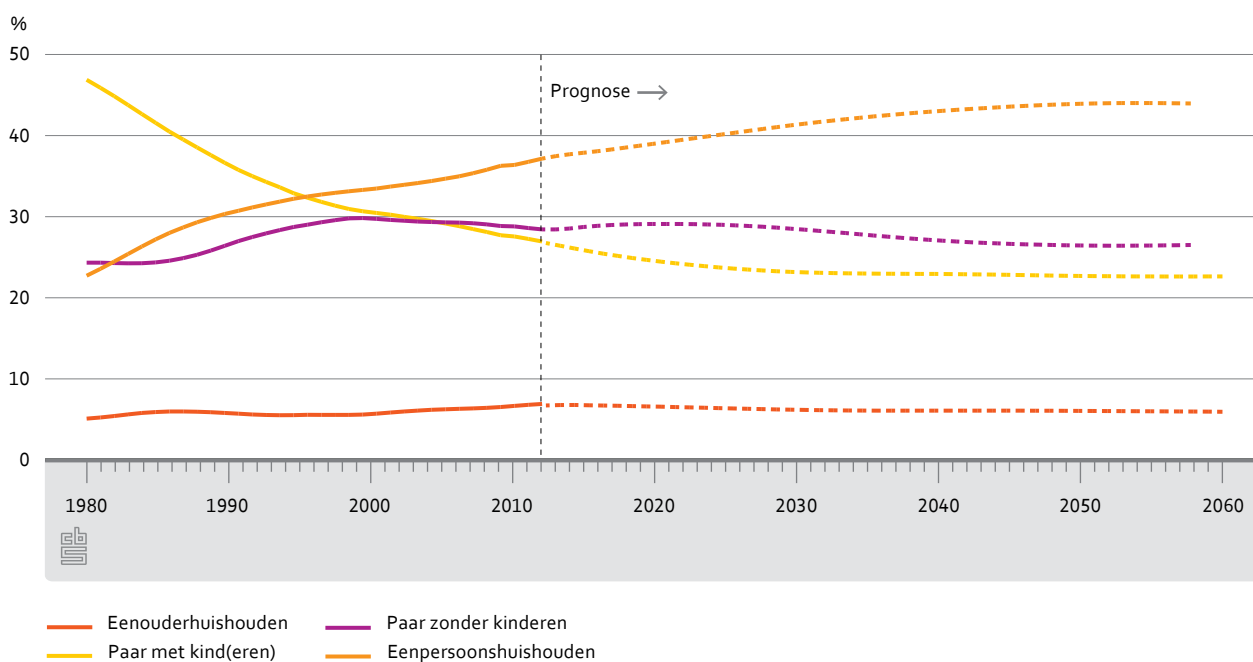

3.2 Aantal huishoudens naar type, 1980, 2012, 2040 en 2060

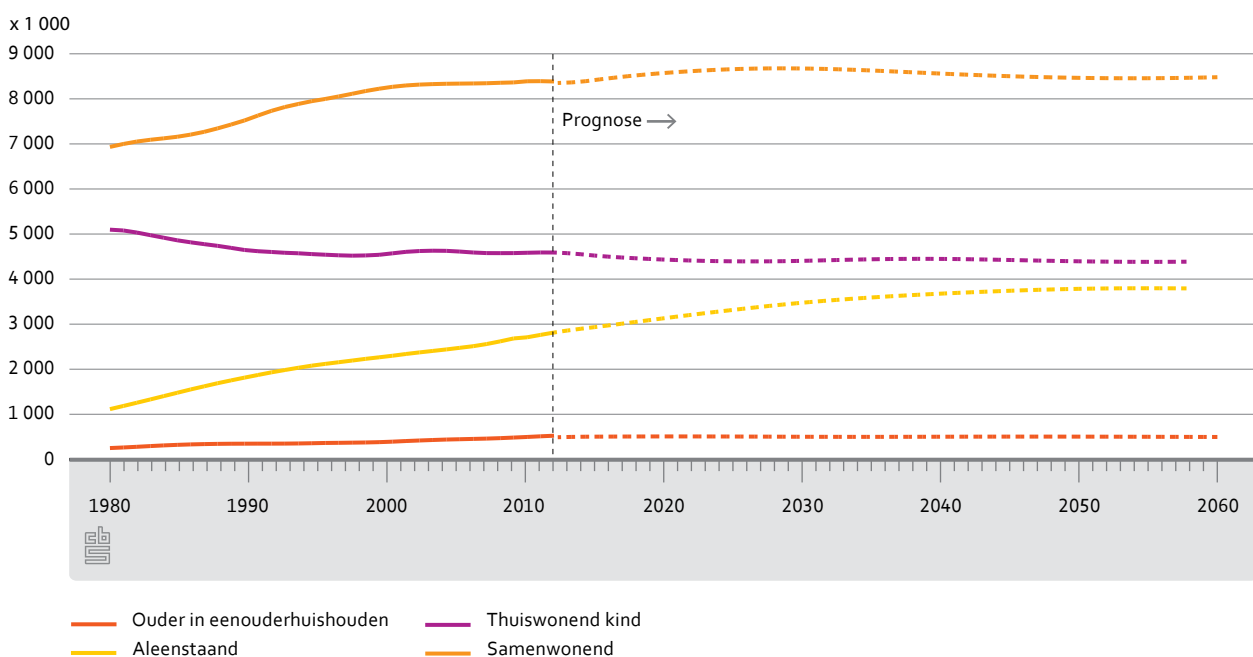

Uit *grafiek 3.2* blijkt duidelijk dat de komende toename van het aantal huishoudens grotendeels wordt veroorzaakt door eenpersoonshuishoudens. In 1980 telde Nederland 1,1 miljoen van deze kleinste huishoudens. Destijds bestond 23 procent van alle huishoudens uit één persoon. Momenteel is dit aandeel opgelopen tot 37 procent. In het eindjaar van de prognose is 44 procent van alle huishoudens een eenpersoonshuishouden. Hoewel het aantal paren met kind(eren) in de loop der jaren slechts licht is gedaald, is bij dit huishoudenstype sprake van een sterke afname van het aandeel in het totaal van de huishoudens (*grafiek 3.3*). In 1980 bestond nog bijna de helft van alle huishoudens uit een paar met een of

3.3 Aandeel huishoudens naar type

3.4 Aantal personen naar de belangrijkste huishoudensposities

meer kinderen. Nu is dit nog maar ruim een kwart. Volgens de prognose zal het aandeel nog iets verder afnemen, tot 23 procent in 2060. Het aandeel van de paren zonder kinderen blijft de komende twee decennia vrijwel constant. Vanaf de jaren dertig zal ook dit aandeel licht gaan dalen. Alleen de eenpersoonshuishoudens zullen dan hun aandeel nog vergroten. Het aandeel eenouderhuishoudens blijft naar verwachting met 6 à 7 procent vrij stabiel.

Waar de voorgaande grafieken met betrekking tot huishoudens de suggestie wekken dat Nederland op weg is een land van alleenstaanden te worden, blijkt uit *grafiek 3.4* dat het aantal mensen dat al dan niet met kinderen samenwoont aanzienlijk groter is dan het aantal alleenstaanden. Momenteel is 17 procent van alle inwoners van Nederland alleenstaand. Daarnaast woont nog ruim één procent in een instelling, doorgaans als alleenstaande in een verzorgings- of verpleeghuis. Met 82 procent maakt de overgrote meerderheid van de Nederlanders dus deel uit van een meerpersoonshuishouden. Dit zal ook in de toekomst zo zijn, ondanks de opmars van het eenpersoonshuishouden. In 2060 woont 77 procent van de bevolking samen met een of meer anderen. In het sterker vergrijsde Nederland woont dan bijna 2 procent in een instelling.

Doordat eerst de geboortecijfers sterk daalden en vervolgens het aantal eenpersoonshuishoudens toenam, is in de afgelopen decennia de gemiddelde huishoudensgrootte afgenomen. In 1980 telde het huishouden gemiddeld nog 2,81 personen, tegen 2,18 op dit moment. Deze afname is in de afgelopen jaren zeer geleidelijk geweest, en door een verdere toename van het aantal eenpersoonshuishoudens zal dit ook in de toekomst zo zijn. Naar verwachting bestaat het huishouden in 2060 uit gemiddeld 2,04 personen.

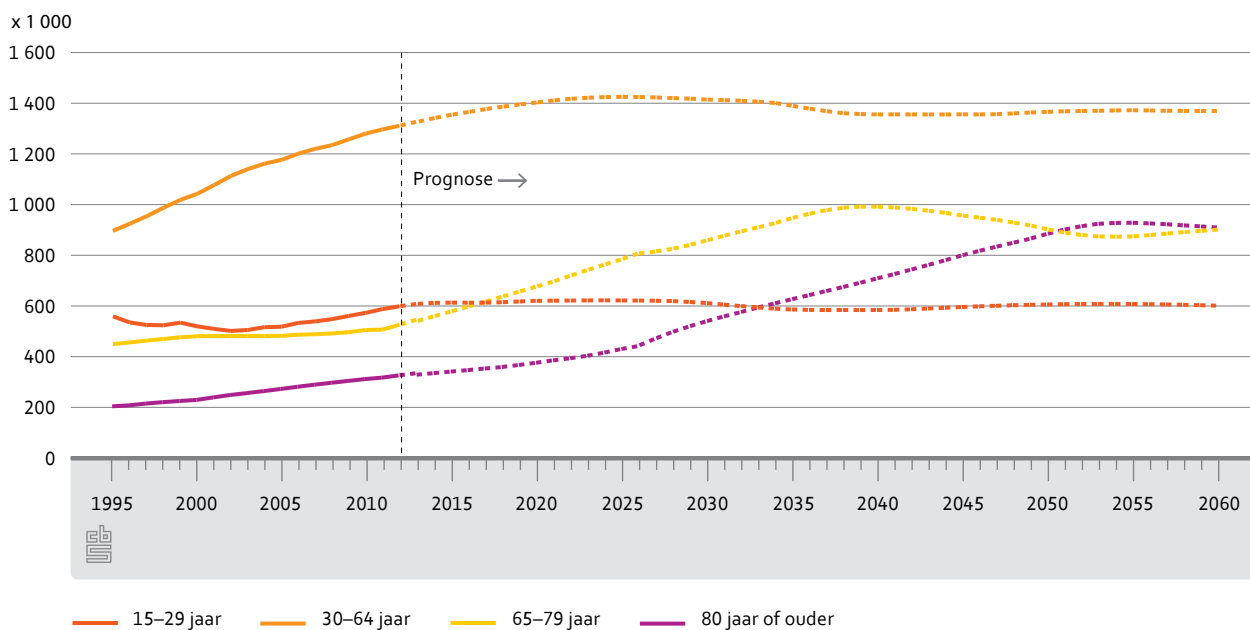
4. Eenpersoonshuishoudens

De toekomstige groei van het aantal eenpersoonshuishoudens komt volledig voor rekening van de ouderen. Tot 2060 blijft het aantal alleenstaanden jonger dan 30 jaar met ongeveer 0,6 miljoen vrijwel constant. Het aantal alleenstaanden van 30 jaar of ouder groeit daarentegen van de huidige 2,2 miljoen tot 3,2 miljoen in het eindjaar van de prognose. Binnen deze groep neemt het aantal 30- tot 65-jarigen tot medio jaren twintig nog licht toe, om vervolgens weer af te nemen tot iets boven het huidige niveau (*grafiek 4.1*). De groep 65- tot 80-jarigen zal naar verhouding sterker groeien, van ruim een half miljoen op dit moment tot een miljoen in 2040. Daarna neemt het aantal jongere ouderen weer iets af.

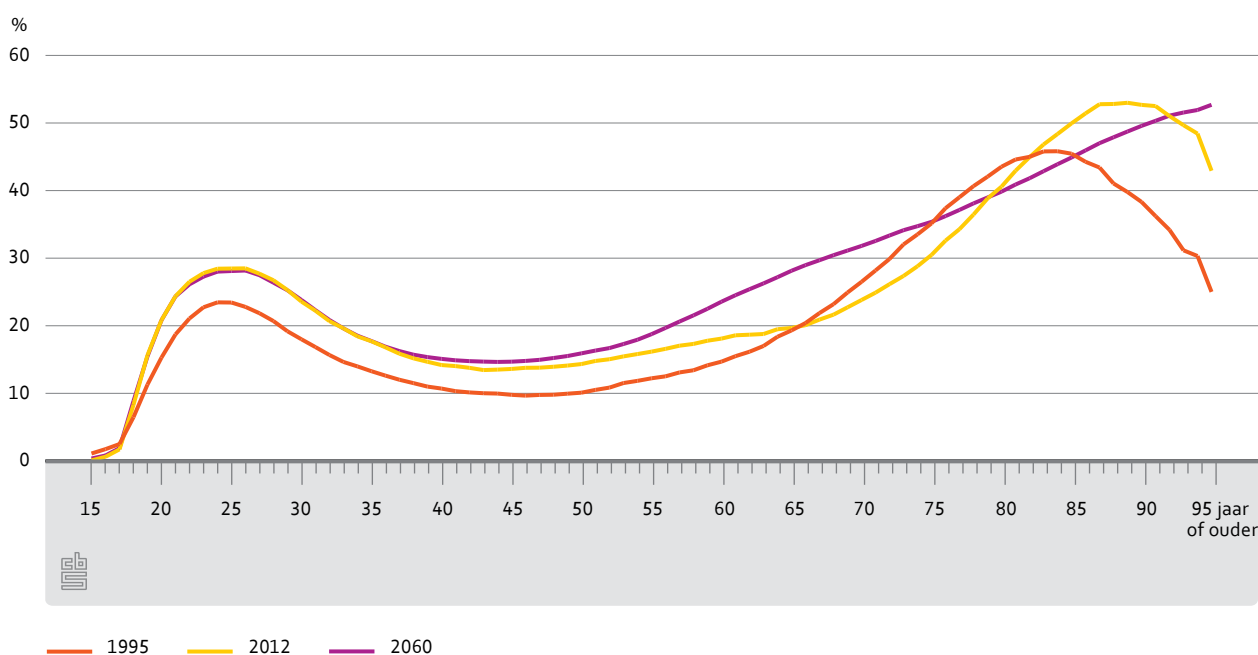
Het meest opmerkelijk is echter de verwachte toename van het aantal alleenstaande 80-plussers. Tussen 2012 en medio jaren vijftig zal deze groep in omvang bijna verdrievoudigen, van 326 duizend naar 934 duizend. Naar verwachting is een kwart van alle alleenstaanden dan 80 jaar of ouder. Nu is dit nog een op de acht.

De sterke groei van het aantal oudere alleenstaanden kan bijna geheel worden toegeschreven aan de toename van het aantal ouderen door de vergrijzing. Het aandeel van de ouderen dat alleenwoont verandert veel minder sterk. Vooral onder de jongere ouderen neemt het aandeel alleenstaanden volgens de prognose wel toe, maar vanaf ongeveer 80-jarige leeftijd wordt een daling van dit aandeel verwacht (*grafiek 4.2*). De toename van het aandeel alleenstaanden op jongere leeftijden is vooral het gevolg van een verdere individualisering. Bij de afname onder 80-plussers speelt vooral de stijgende levensverwachting van mannen een rol. Hierdoor blijven paren langer bij elkaar. Bij de hoogste leeftijden wordt weer een stijging van het aandeel alleenstaanden voorzien, doordat ouderen steeds langer zelfstandig blijven wonen.

4.1 Aantal alleenstaanden naar leeftijd

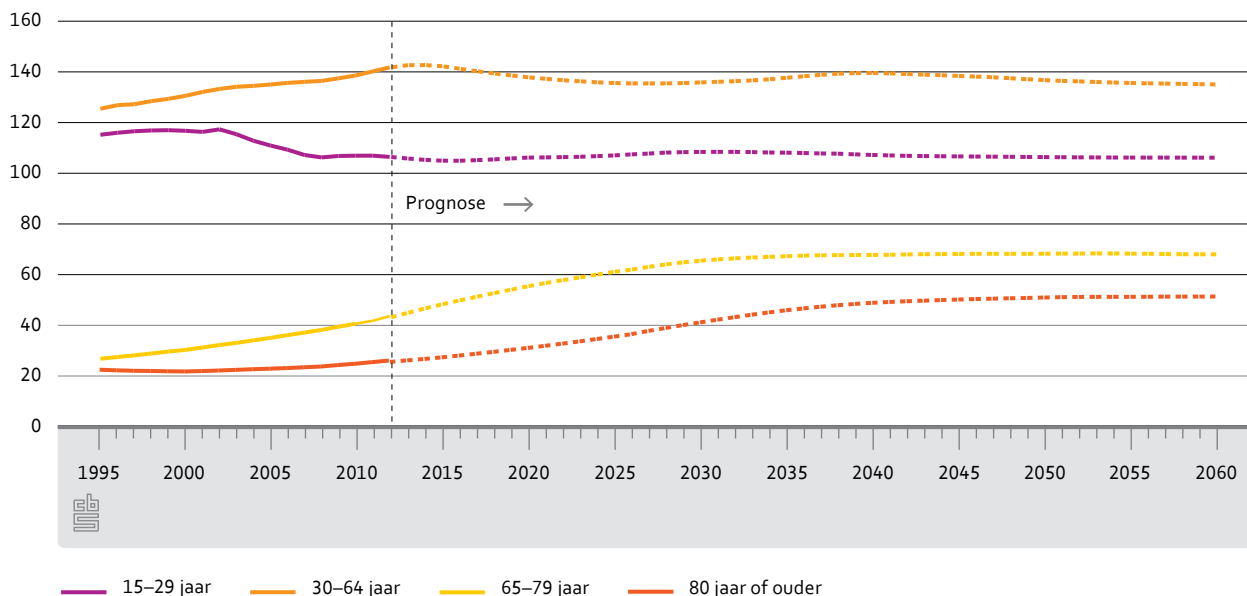

4.2 Alleenstaanden als percentage van de bevolking

Door de hogere sterftcijfers van mannen zijn op hoge leeftijd vrouwen onder de alleenstaanden sterk in de meerderheid. Wel leidt de stijgende levensverwachting tot een iets minder scheve sekseverhouding in de hoogste leeftijdsgroepen. In 2012 waren er onder de alleenstaande 80-plussers slechts 26 mannen per 100 vrouwen. In 2060 zal dit zijn verdubbeld (grafiek 4.3). Onder alleenstaanden van jonge en middelbare leeftijd zijn juist de mannen in de meerderheid. Dit komt vooral doordat na een scheiding de kinderen meestal bij de moeder blijven wonen. De vrouw wordt hierdoor geen alleenstaande maar hoofd van een eenouderhuishouden.

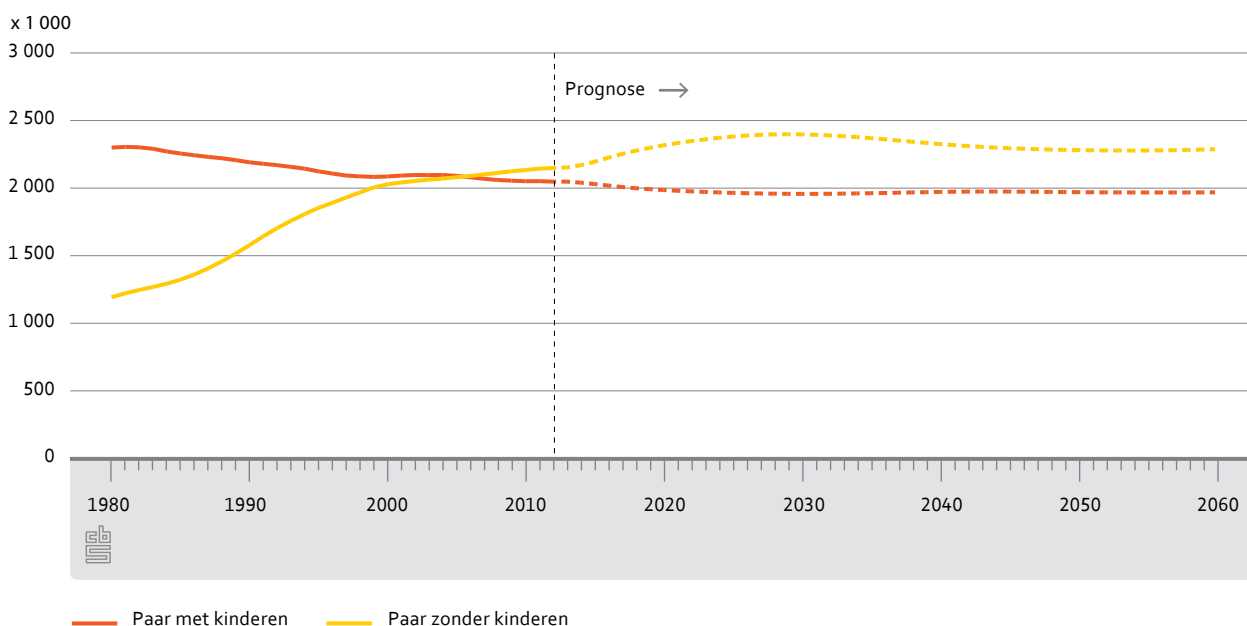
4.3 Aantal alleenstaande mannen per 100 alleenstaande vrouwen

5. Paren

Het aantal huishoudens dat bestaat uit een paar (met of zonder kinderen) is in de laatste decennia van de vorige eeuw sterk gestegen, van 3,5 naar 4,1 miljoen. Sindsdien is de toename langzamer verlopen. Nog tot het eind van de jaren twintig zal het aantal paren blijven stijgen, van de huidige 4,2 miljoen naar bijna 4,4 miljoen. Deze ontwikkeling is het gevolg van een toenemend aantal oudere paren zonder kinderen. Deze paren waren destijds relatief jong bij de geboorte van hun kinderen en zagen hun kinderen daarom ook vroeg uit huis gaan. Door de gestegen levensverwachting bleven de partners bovendien langer

5.1 Aantal paren met en zonder kinderen

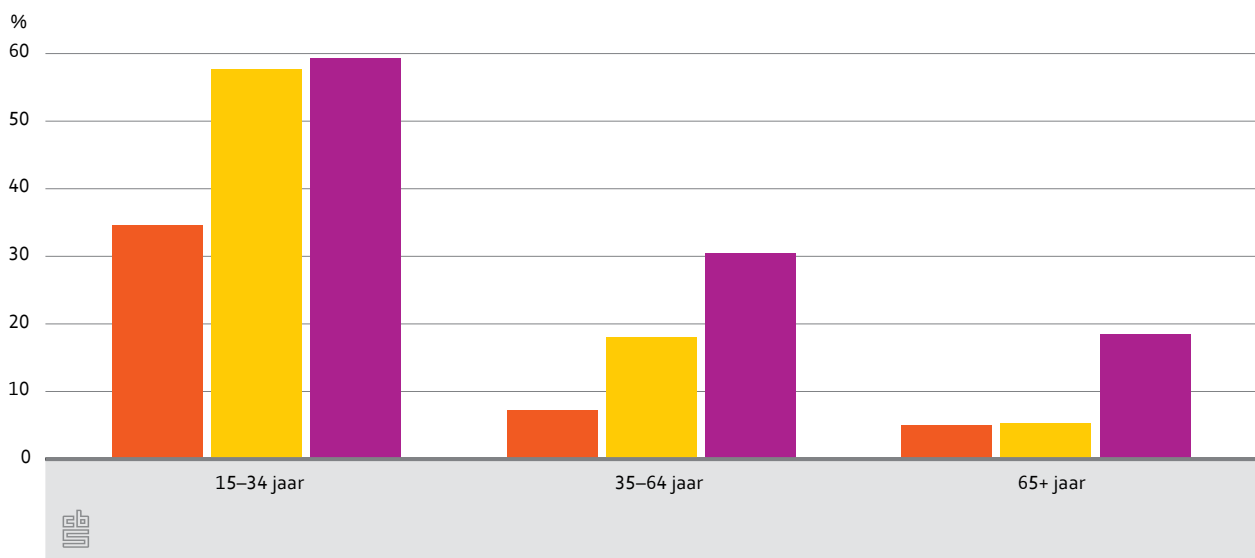
bij elkaar. Deze ontwikkeling zet nog door tot eind jaren twintig (*grafiek 5.1*). Tegelijkertijd blijft het aantal paren met kinderen nog licht dalen, om daarna tot het eind van de prognoseperiode min of meer stabiel te blijven.

Sinds 2009 zijn kinderen langer thuis blijven wonen (*grafiek 2.2.2*), wat waarschijnlijk samenhangt met de toegenomen werkloosheid en de stagnatie op de woningmarkt. Als de werkloosheid gaat dalen en de woningverkoop aantrekken, valt te verwachten dat kinderen weer eerder uit huis zullen gaan. Dit leidt in de eerste prognosejaren tot een tijdelijke versnelling van de groei van het aantal paren zonder kinderen en een extra daling van het aantal paren met kinderen.

Paren wonen steeds vaker niet-gehuwd samen. In 1980 betrof het nog maar 4 procent van alle paren. Inmiddels is 21 procent van de paren niet gehuwd. Aan het eind van de prognoseperiode zal naar verwachting 31 procent van de paren niet gehuwd zijn.

Jongere paren zijn momenteel vaker niet dan wel gehuwd (*grafiek 5.2*). Met het stijgen van de leeftijd is steeds vaker sprake van gehuwd samenwonen, maar het aandeel van de niet-gehuwde paren zal in alle leeftijdsgroepen wel verder blijven stijgen. Nu nog is niet-gehuwd samenwonen onder 65-plussers uitzonderlijk, maar in 2060 zal naar verwachting bijna een op de vijf oudere paren niet gehuwd zijn.

5.2 Percentage paren dat niet gehuwd is, naar leeftijd van de man¹⁾

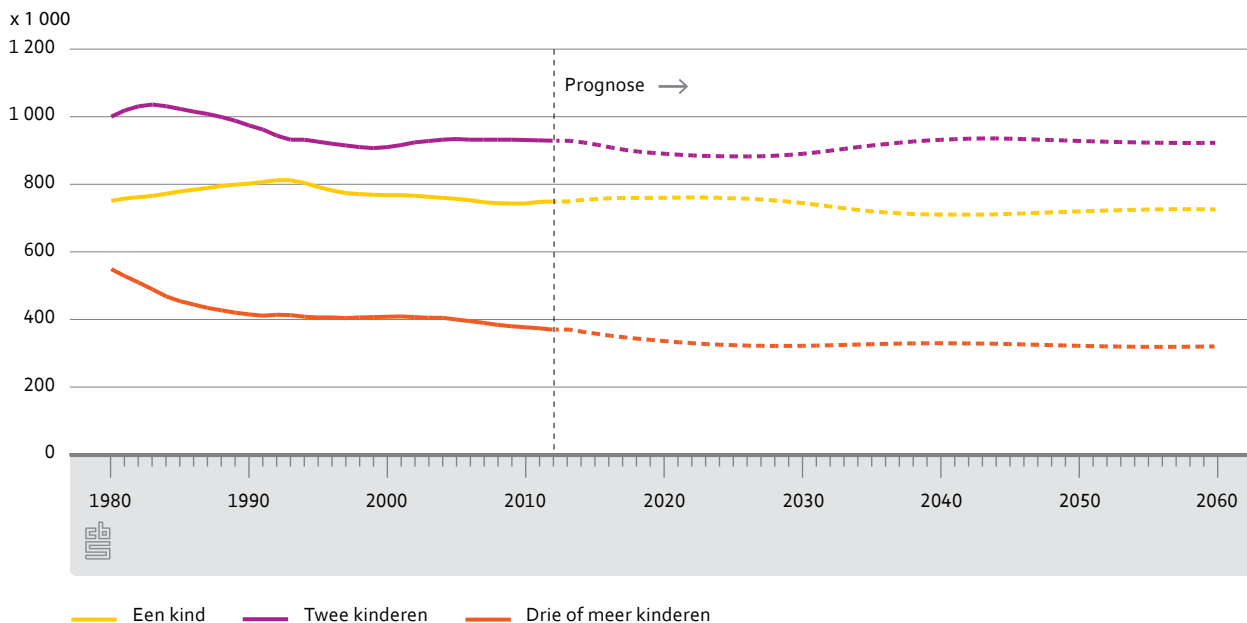
1995 2012 2060

¹⁾ In paren van gelijk geslacht de oudste partner

Als wordt gekeken naar de situatie op een bepaald moment, dan is het aandeel paren met één thuiswonend kind (ruim een op de drie) veel hoger dan het aandeel paren dat slechts één kind zal krijgen (een op de zes à zeven). Dit komt doordat zich onder de paren met één kind in huis zowel paren bevinden die nog een gezin in de opbouwfase hebben als paren die al een of meer kinderen uit huis hebben zien gaan. In 2012 waren er 749 duizend huishoudens bestaande uit een paar met één kind (*grafiek 5.3*). Dit aantal zal in de komende decennia met enige fluctuatie op min of meer hetzelfde niveau blijven. Hetzelfde geldt voor het aantal paren met twee kinderen. In 2012 waren er daarvan 929 duizend. In de komende jaren zal dit aantal iets afnemen, waarna weer een lichte stijging plaatsvindt. Het aantal huishoudens bestaande uit een paar met drie of meer kinderen, ten slotte, zal dalen van 370 duizend in

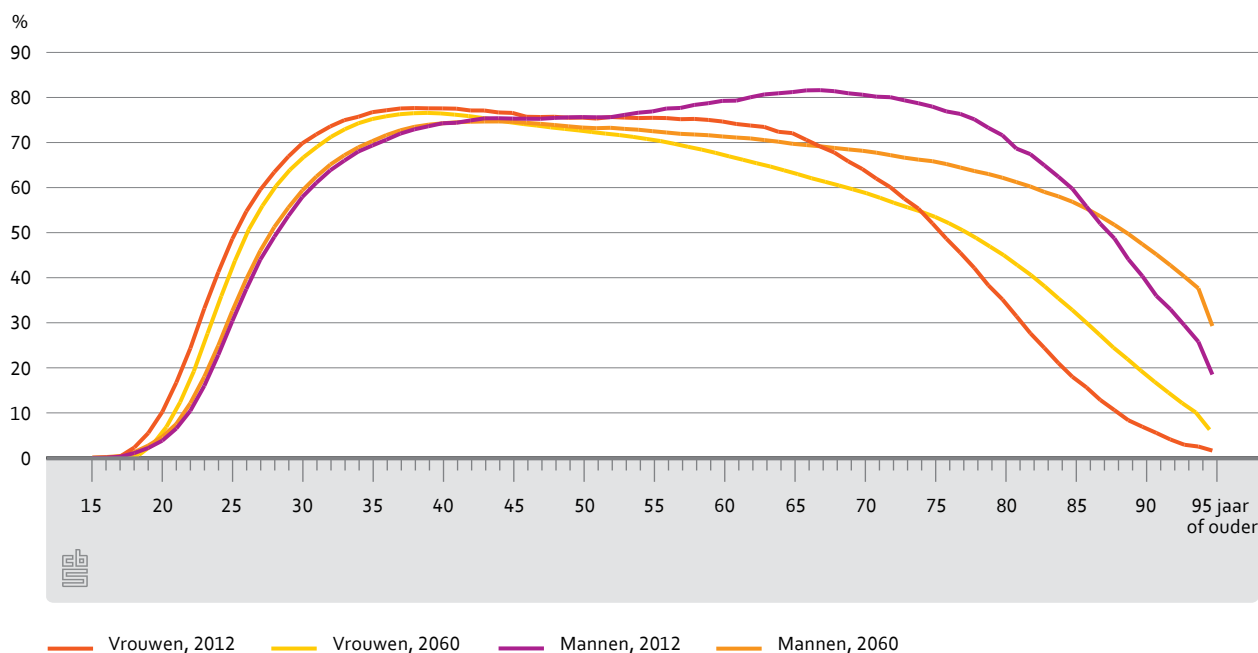

5.3 Aantal paren met kinderen naar kindertal

2012 naar 322 duizend eind jaren twintig. Daarna blijft dit aantal vrijwel constant. Vrouwen zijn gemiddeld jonger wanneer ze gaan samenwonen dan mannen, maar staan op hogere leeftijd juist vaker alleen als gevolg van verweeduwing (*grafiek 5.4*). In 2012 woonde op 30-jarige leeftijd 70 procent van alle vrouwen al dan niet gehuwd samen met een partner, tegen 58 procent van alle mannen. Bij vrouwen werd het hoogste aandeel samenwonenden bereikt rond 40-jarige leeftijd. Met het stijgen van de leeftijd daalt het percentage samenwonende vrouwen eerst geleidelijk, en vanaf 65-jarige leeftijd vrij snel. Bij mannen neemt het percentage samenwonenden daarentegen nog toe tot ongeveer 65 jaar, waarna ook bij hen een daling inzet. Op hoge leeftijd woont van de mannen daardoor een veel hoger percentage samen dan van de vrouwen. Zo heeft op 80-jarige leeftijd nog 72 procent van de mannen een partner, tegen 35 procent van de vrouwen.

5.4 Percentage mannen en vrouwen dat deel uitmaakt van een paar (met of zonder kinderen)

Volgens de prognose gaan de aandelen mannen en vrouwen die deel uitmaken van een paar op middelbare leeftijd en onder jongere ouderen dalen. Door de verbeterde overlevingskansen van mannen zullen aan het eind van de prognoseperiode vanaf 75-jarige leeftijd vrouwen vaker met een partner samenwonen dan nu het geval is. Ook onder de alleroudste mannen is het percentage samenwonenden dan gestegen.

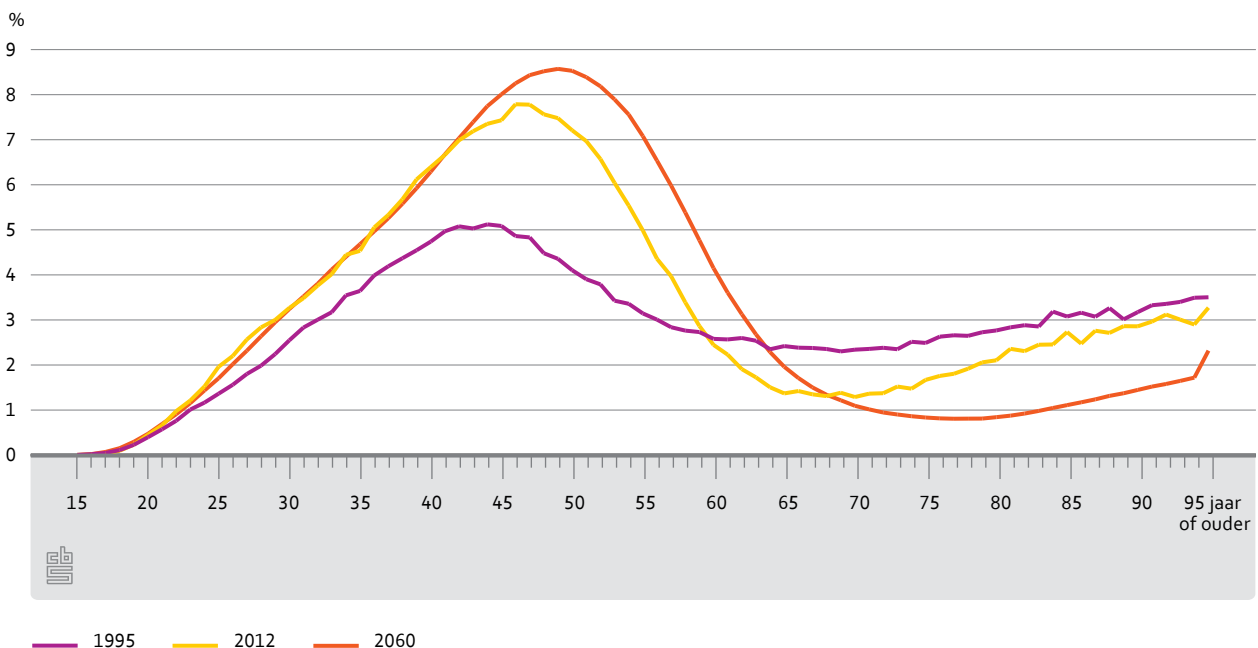
6. Eenouderhuishoudens

Het percentage alleenstaande ouders is tegenwoordig het hoogst rond 45-jarige leeftijd (*grafiek 6.1*). Daarna neemt dit aandeel snel af. Vanaf ongeveer 70 jaar vindt weer een geleidelijke toename plaats. Het betreft dan voornamelijk verweduwde ouders die bij een van hun kinderen inwonen.

Door de toegenomen scheidingskansen is het aandeel alleenstaande ouders van jonge en middelbare leeftijd sinds 1995 sterk gestegen. Op hogere leeftijden is het gedaald, omdat paren nu gemiddeld ouder zijn wanneer een van de partners overlijdt. Volgens de prognose zet deze ontwikkeling verder door. Het maximale percentage alleenstaande ouders stijgt van 7,8 procent (bij 46-jarigen) naar 8,6 procent (bij 49-jarigen). Vanaf ongeveer 70-jarige leeftijd neemt het aandeel alleenstaande ouders af.

De verdere toename van het percentage alleenstaande ouders op middelbare leeftijd is vooral het gevolg van het feit dat steeds meer paren ongehuwd samenwonen. Dergelijke paren lopen een iets groter risico om uit elkaar te gaan. De hogere leeftijd waarop het maximale aandeel wordt bereikt, is toe te schrijven aan de in eerdere decennia plaatsgevonden stijging van de leeftijd waarop vrouwen moeder werden.

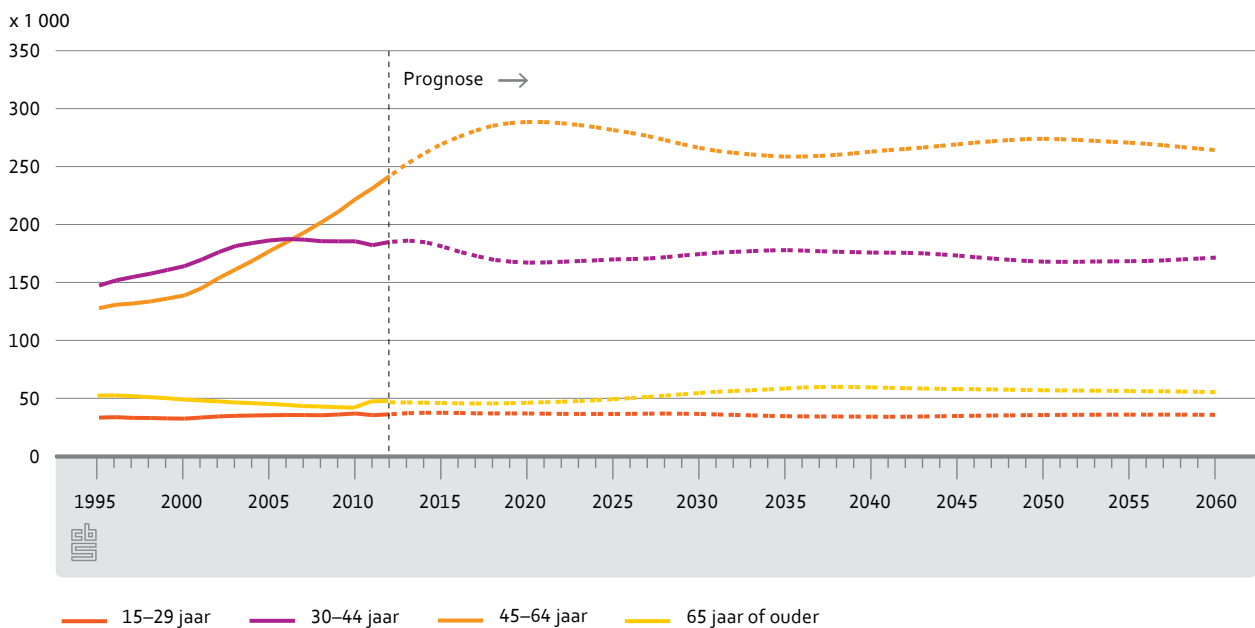
6.1 Alleenstaande ouders als percentage van de bevolking

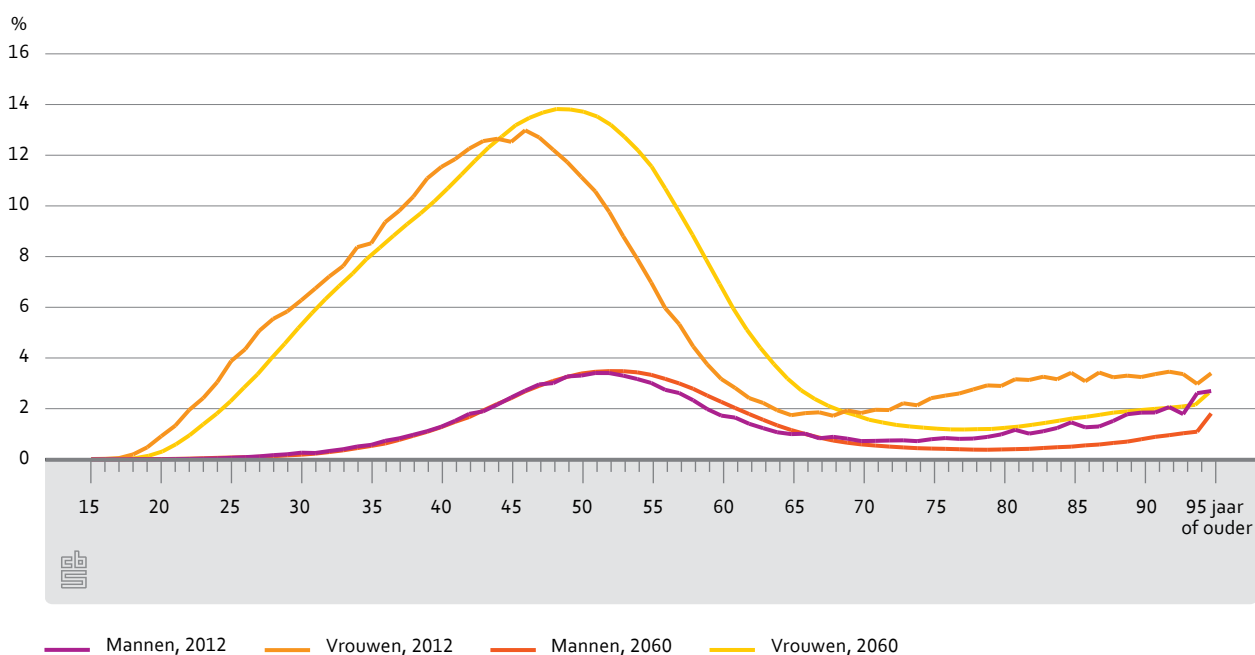
Voorals sinds de eeuwwisseling is het aantal alleenstaande ouders sterk gestegen, van 384 duizend in 2000 naar 511 duizend in 2012. In de komende jaren zal deze toename doorzetten, om vervolgens af te vlakken. Aan het eind van de prognoseperiode bedraagt het aantal eenouderhuishoudens circa 530 duizend. Gedurende de gehele periode ligt het aandeel eenouderhuishoudens in het totaal van de huishoudens tussen 6 en 7 procent.

Zoals ook valt af te leiden uit grafiek 6.1 is zowel de recente als de aanstaande toename van het aantal alleenstaande ouders geconcentreerd in de leeftijdsgroep van 45 tot 65 jaar. Tot ongeveer 2020 neemt hun aantal nog aanzienlijk toe, van 242 duizend (in 2012) tot 290 duizend (grafiek 6.2). In de jongere leeftijdsgroepen daalt het aantal licht

6.2 Aantal eenouderhuishoudens naar leeftijd ouder

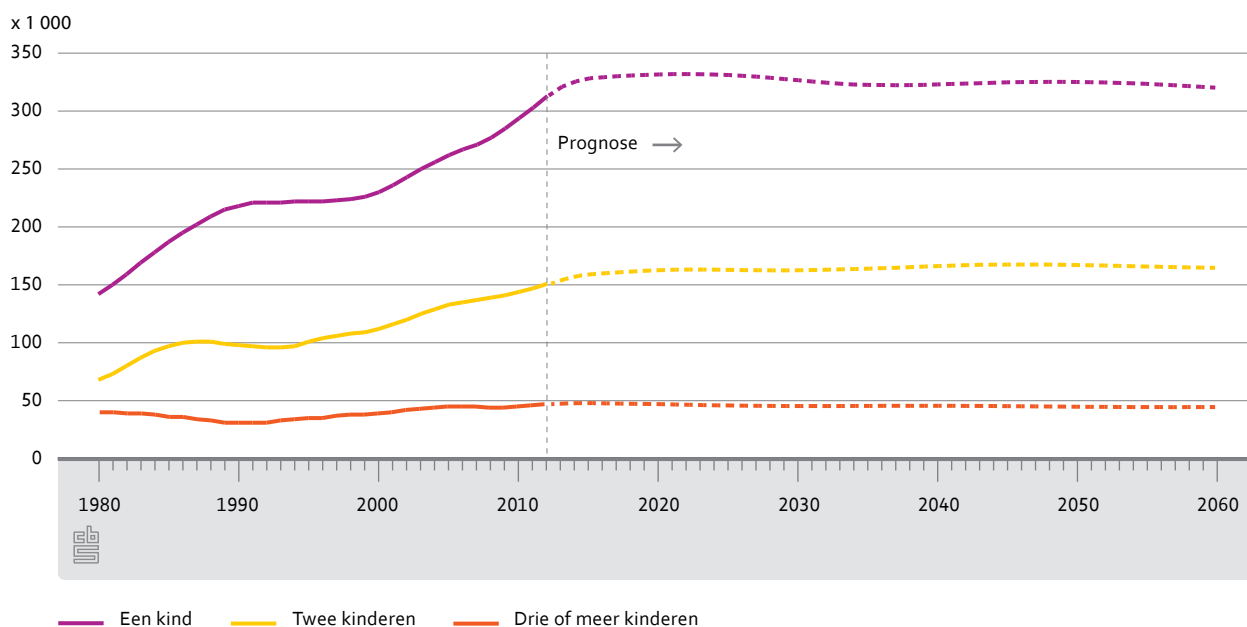
6.3 Percentage mannen en vrouwen dat ouder is in een eenoudergezin

of blijft het vrijwel gelijk. Bij de 65-plussers, de sterkst groeiende groep, blijft het aantal eenouderhuishoudens vrijwel constant. Dit hangt samen met de daling van het aandeel alleenstaande ouders op hogere leeftijden, door latere verweduwing. Alleenstaande vaders zijn beduidend geringer in aantal en gemiddeld ouder dan alleenstaande moeders. In 2012 bestond 18 procent van de eenouderhuishoudens uit een vader met een of meer kinderen. Dit aandeel zal gedurende de prognoseperiode maar weinig veranderen (grafiek 6.3).

Ruim zes op de tien eenouderhuishoudens bestaan uit een ouder met één kind (grafiek 6.4). Het betreft zowel huishoudens die zijn ontstaan door echtscheiding na geboorte van het eerste kind als huishoudens waarbij al een of meer kinderen uit huis zijn gegaan of bij de andere ouder wonen. Slechts één op de elf eenouderhuishoudens telt drie of meer kinderen. Volgens de prognose veranderen zowel de aantallen als de aandelen van de huishoudens naar kindertal in de toekomst maar weinig.

6.4 Aantal eenouderhuishoudens naar kindertal

7. Institutionele bevolking

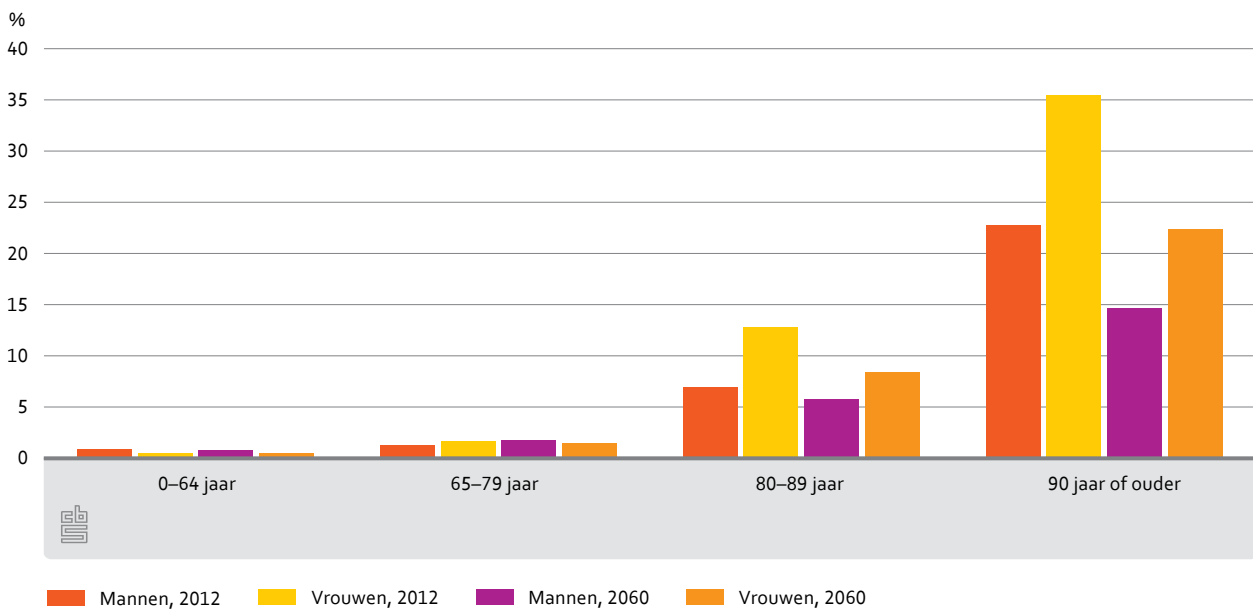
Van de totale Nederlandse bevolking maakt momenteel 1,3 procent deel uit van een institutioneel huishouden, zoals een verpleeg- of verzorgingshuis, een psychiatrisch ziekenhuis, een instelling voor verstandelijk gehandicapten of een gevangenis. In dit aandeel zijn alleen diegenen meegeteld die zich ook op het adres van de instelling bij de gemeente hebben ingeschreven. Hierdoor ontbreken personen die slechts kort (minder dan vier maanden) in de instelling verblijven en inwoners die zich op een postadres hebben laten inschrijven.

Het aandeel dat in een instelling woont neemt vooral op hoge leeftijd sterk toe. Van alle 80-plussers woonde in 2012 13,9 procent in een instelling. Vrouwen waren daarbij zowel

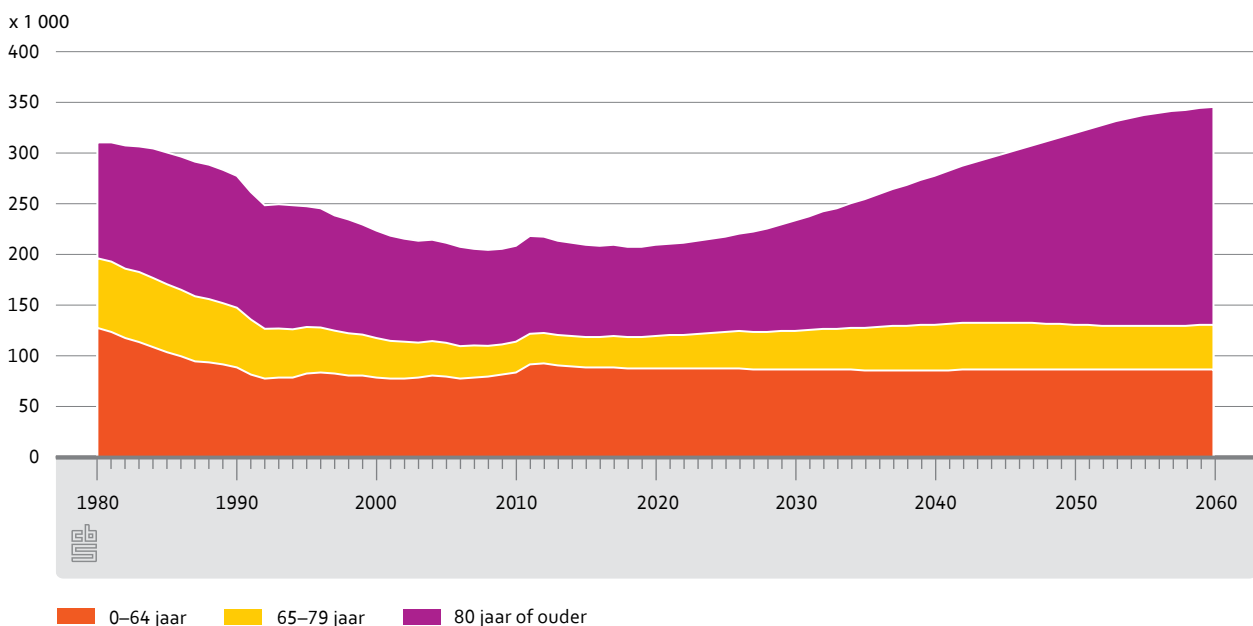
absoluut als relatief sterk oververtegenwoordigd. Van alle mannen van 80 jaar of ouder woonde 8,5 procent in een instelling, tegen 16,7 procent van alle vrouwen.

Op jongere leeftijd zijn mannen vaker in een instelling te vinden dan vrouwen. In 2012 woonde 0,8 procent van de mannen en 0,5 procent van de vrouwen jonger dan 65 jaar in een instelling. Op deze leeftijden is die instelling meestal een gezinsvervangend tehuis, een opvanghuis voor volwassenen, een instelling voor zwakzinnigenzorg of voor psychiatrische verpleging. Op hoge leeftijd is de instelling vrijwel altijd een verzorgings- of verpleeghuis.

7.1 Percentage instellingsbewoners naar geslacht en leeftijd, 2012 en 2060

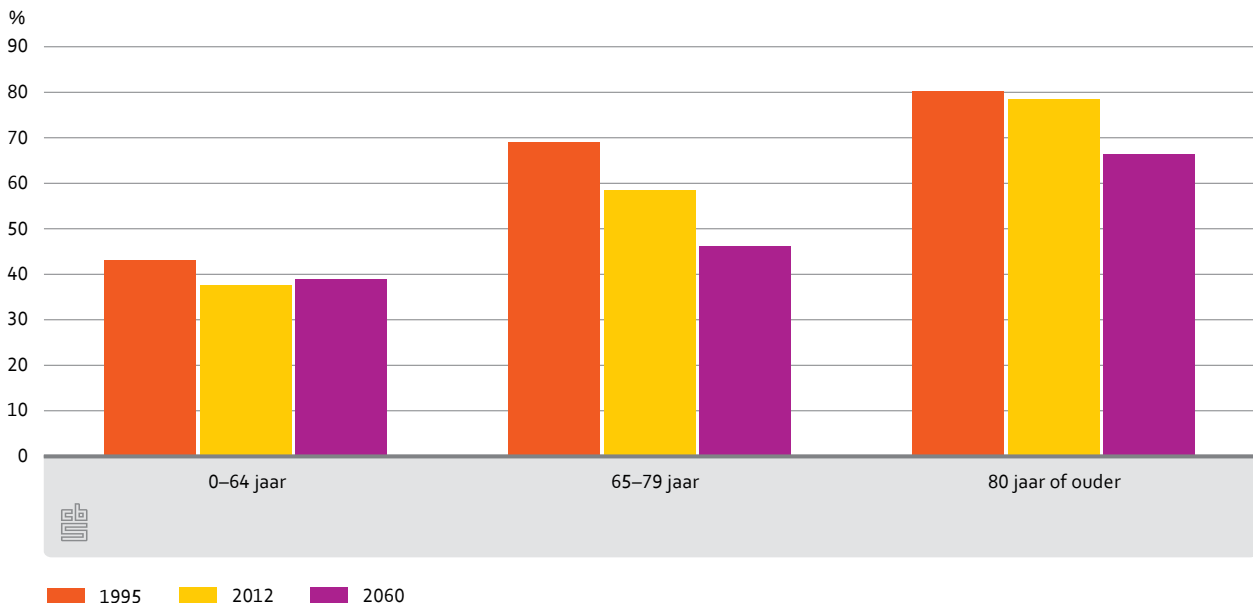
7.2 Aantal instellingsbewoners naar leeftijd

Sinds 1995 is de totale institutionele bevolking met bijna 12 procent gekrompen, van 248 duizend naar 219 duizend. Bij mannen vond een lichte toename plaats omdat het aantal instellingsbewoners op jongere leeftijd is gestegen. Onder 80-plussers nam in deze periode niet alleen het aandeel instellingsbewoners af (van bijna 25 procent naar bijna 14 procent), maar ook het absolute aantal (van 118 duizend naar 95 duizend). De afname van het aandeel instellingsbewoners op hoge leeftijd zal naar verwachting in de toekomst doorzetten (*grafiek 7.1*). Door de sterke toename van het aantal ouderen neemt echter wel het absolute aantal instellingsbewoners toe, van 219 duizend naar 347 duizend (*grafiek 7.2*). Deze toename komt vrijwel geheel voor rekening van de 80-plussers, die in aantal zullen stijgen van 95 duizend naar 215 duizend. De breuk in de reeks in 2011 is een gevolg van de nieuwe productiemethode voor de huishoudensstatistiek (zie kader).

Vrouwen vormen in de toekomst nog steeds de meerderheid van de bewoners van verzorgings- en verpleeghuizen, maar de verhouding tussen de seksen wordt geleidelijk wel iets minder scheef (*grafiek 7.3*).

7.3 Percentage vrouwen onder instellingsbewoners

8. Verschillen met de vorige prognose en onzekerheid

De prognose beoogt de meest waarschijnlijke toekomstige ontwikkelingen te beschrijven. Elke twee jaar wordt een nieuwe prognose gemaakt, waarbij de voorgaande wordt bijgesteld. De bijstellingen kunnen het gevolg zijn van een afwijkende ontwikkeling van de waarnemingen ten opzichte van de prognose of van nieuwe inzichten.

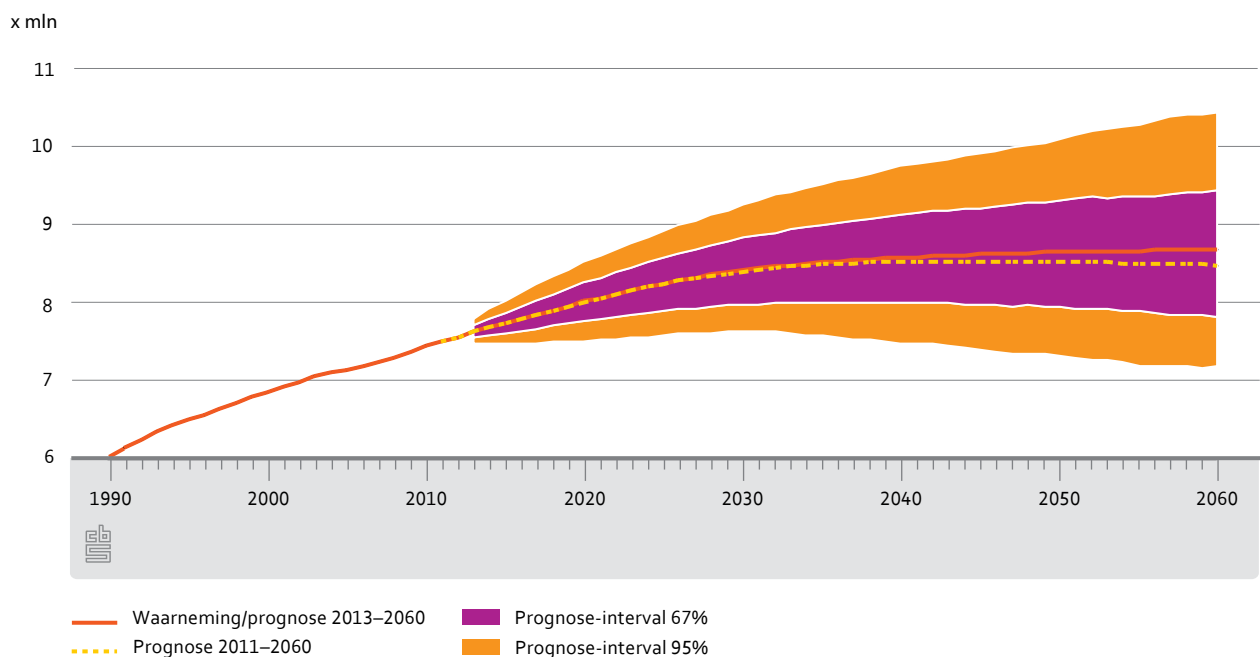
De onzekerheden in de prognosecijfers zijn groot. Zo veronderstelt de prognose, grosso modo, dat het huidige gedrag op het gebied van relatievorming- en ontbinding, uit huis gaan

en kinderen krijgen, blijft zoals het in het recente verleden was. Dit is uiteraard niet zeker. Bij de huidige prognose is het bijvoorbeeld de vraag of het uitstel van het verlaten van het ouderlijk huis en de daling van de frequentie om te gaan samenwonen inderdaad tijdelijk zijn, zoals is verondersteld, en niet structureel.

Ook de onzekerheid in de demografische ontwikkelingen werkt door in de huishoudenssamenstelling. Een sterker dan veronderstelde stijging van de levensverwachting zou tot meer ouderen en dus meer alleenstaanden kunnen leiden, en minder immigratie zou tot minder alleenstaanden leiden. Voor de institutionele bevolking is een belangrijke bron van onzekerheid hoe de ouderenzorg in de toekomst wordt ingericht en of mogelijke nieuwe woonvormen onder het kopje particuliere of institutionele huishoudens vallen.

Om inzicht te geven in de mate van onzekerheid van de cijfers zijn prognose-intervallen bepaald. Op grond van veronderstellingen over onder meer de onzekerheid van ontwikkelingen in het moment waarop jongeren het ouderlijk huis verlaten en veranderingen in het percentage alleenstaanden kan de mate van onzekerheid van toekomstige ontwikkelingen worden gekwantificeerd (Alders, 2001). Er zijn duizend varianten van de prognose doorgerekend, elk met een andere combinatie van verwachtingen als uitgangspunt. Uit de uitkomsten zijn 67%- en 95%-intervallen voor de prognosecijfers afgeleid.

8.1 Aantal huishoudens en prognose-intervallen

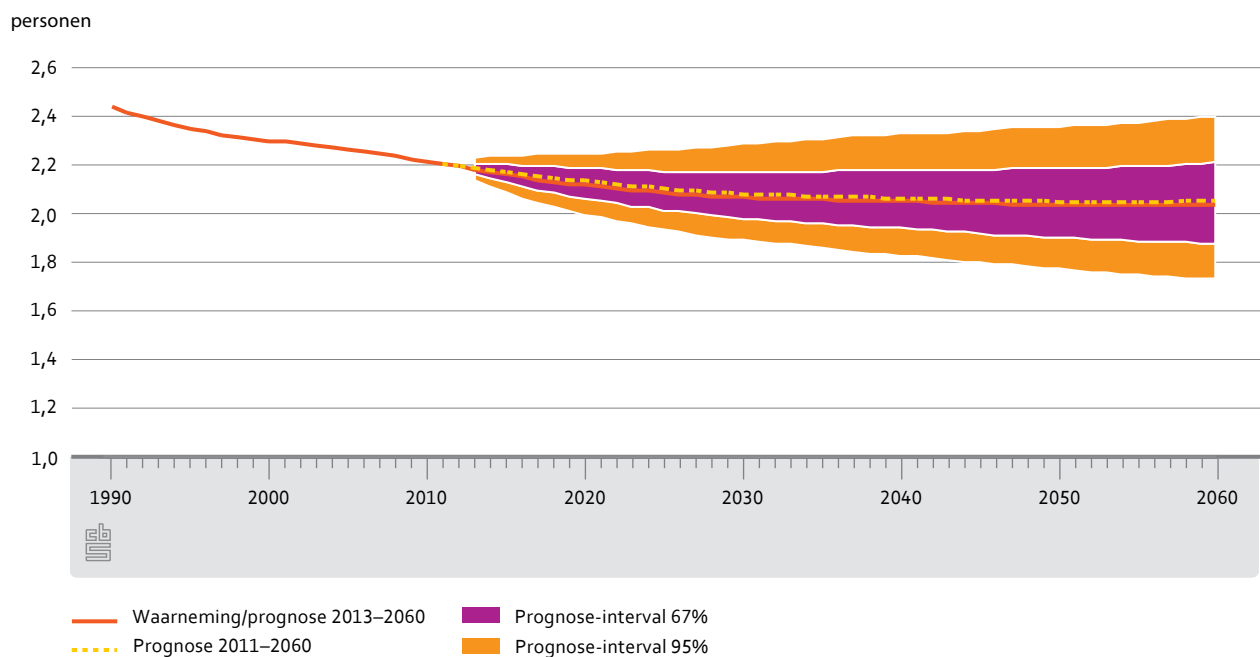

Grafiek 8.1 toont de ontwikkeling van het aantal huishoudens volgens de huidige en de vorige prognose, afgezet tegen de prognose-intervallen. Beide prognoses voorzien een verdere groei van het aantal huishoudens tot 8,2 miljoen in 2025. Daarna voorzagt de prognose uit 2011 een afremming van de groei die omsloeg in een (zeer lichte) krimp van het aantal huishoudens vanaf midden jaren veertig. De nieuwe prognose voorziet een wat minder sterke afname van de groei, die na 2050 tot vrijwel nul wordt teruggebracht. Nemen we de onzekerheidsintervallen in ogenschouw, dan leiden beide prognoses tot de voorzichtige conclusie dat na 2030 krimp of groei van het aantal huishoudens ongeveer even waarschijnlijk wordt geacht.

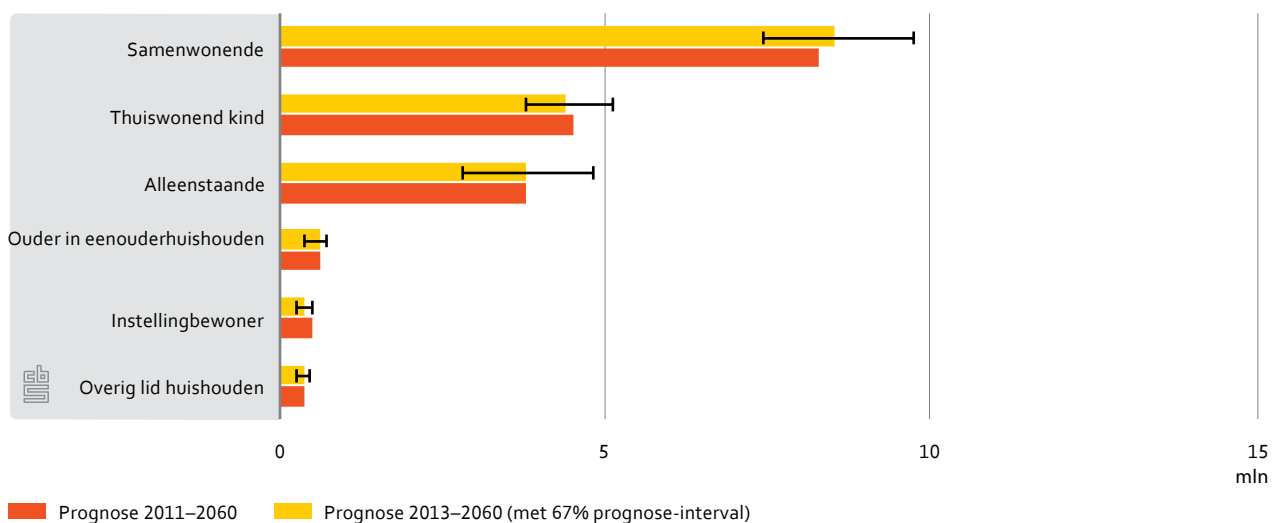
Het aantal huishoudens in 2060 komt 190 duizend hoger uit in de nieuwe prognose. Deels komt dit door de bijstelling in de veronderstelde ontwikkeling van de levensverwachting. In de nieuwe bevolkingsprognose (Van Duin en Stoeldraijer, 2012) wordt verondersteld dat ouderen langer in leven blijven dan volgens de voorgaande prognose, wat leidt tot 160 duizend personen extra in de prognose-bevolking voor 2060. Daarnaast spelen de bijgestelde veronderstellingen voor de instellingsbewoners een rol. De nieuwe prognose veronderstelt dat de daling van het aandeel instellingsbewoners onder ouderen langer doorzet (paragraaf 2.2), waardoor meer ouderen een zelfstandig huishouden vormen.

De gemiddelde huishoudensgrootte daalt volgens de nieuwe prognose iets sneller dan volgens de vorige prognose (*grafiek 8.2*), wat ook bijdraagt aan een groter aantal huishoudens. Het verschil is klein: 2,05 personen per particulier huishouden volgens de

8.2 Gemiddelde huishoudensgrootte en prognose-intervallen

8.3 Aantal personen naar huishoudenspositie, prognose 2011 en 2013, met prognose-intervallen

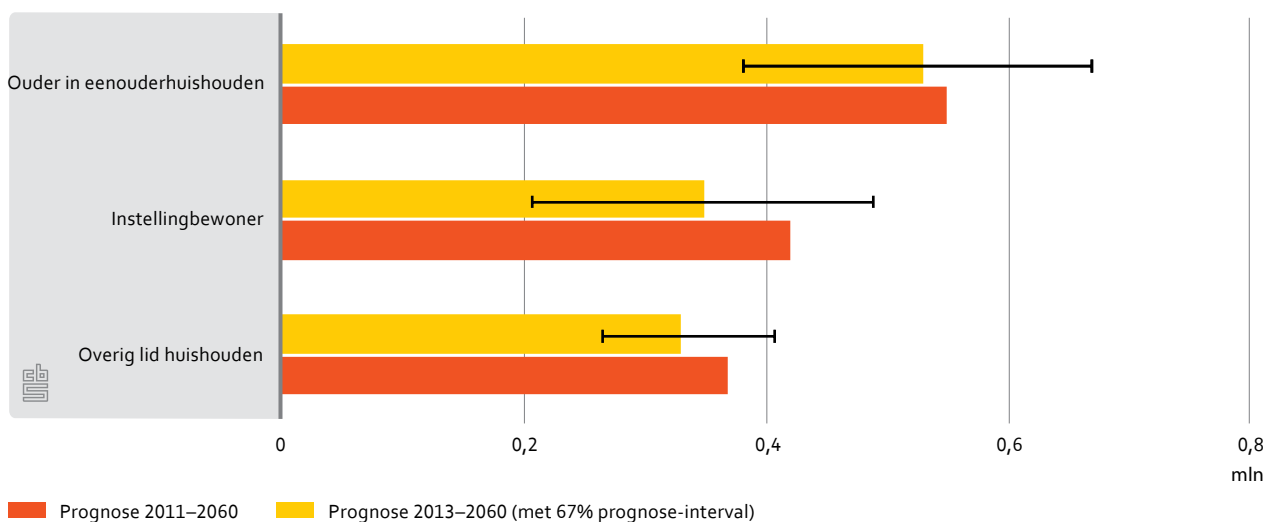

prognose uit 2011 tegen 2,04 volgens de nieuwe prognose. Ook dit verschil tussen de prognose wordt deels veroorzaakt doordat meer ouderen worden voorzien, doorgaans met huishoudens van één of twee personen, die bovendien langer zelfstandig blijven wonen. Verder ligt het verwachte aantal geboorten volgens de nieuwe bevolkingsprognose iets lager, wat een gevolg is van bijstellingen in de verwachtingen voor de buitenlandse migratie.

Vergeleken met de vorige prognose worden bijna 270 duizend meer samenwonenden voorzien in 2060 (*grafiek 8.3*). Dit is een gevolg van het uitstel van verweduwing, in het prognosemodel, door de optimistischere veronderstellingen voor de levensverwachting. Er worden 300 duizend meer samenwonenden zonder thuiswonende kinderen voorzien en juist 30 duizend minder samenwonenden met thuiswonende kinderen. Het aantal alleenstaanden in 2060 ligt ongeveer 90 duizend hoger dan volgens de vorige prognose. Ondanks het hogere aantal ouderen worden 70 duizend instellingsbewoners minder voorzien in 2060 dan volgens de vorige prognose (*grafiek 8.4*). Dit is een gevolg van de bijgestelde veronderstellingen voor verhuizing naar een instelling en het extra uitstel van verweduwing. Ook het aantal thuiswonende kinderen ligt in 2060 ongeveer 70 duizend lager volgens de nieuwe prognose, een gevolg van het lagere aantal geboorten in de nieuwe bevolkingsprognose.

8.4 Aantal personen naar huishoudenspositie, prognose 2011 en 2013, met prognose-intervallen

Het verschil in het aantal overige leden van huishoudens tussen de twee prognoses is voor een groot deel het gevolg van de nieuwe productiemethode voor de huishoudensstatistiek (zie kader), die tot een breuk in de waarnemingsreeks heeft geleid en tot andere schattingen voor de overgangsfrequenties van en naar deze huishoudenspositie.

Literatuur

Alders, M, 2001, Huishoudensprognose 2000–2050: hoe zeker is de toename van het aantal huishoudens? *Bevolkingstrends* 49(2), blz. 10-13

Duin, C. van, en C. Harmsen, 2009, Een nieuw model voor de CBS huishoudensprognose. *Bevolkingstrends* 57(3), blz. 20-42.

Duin, C. van, en L. Stoeldraijer, 2012, Bevolkingsprognose 2012-2060: Langer leven, langer werken. www.cbs.nl, publicatiedatum 13-12-2012.

Garssen, J., e.a., 2009, Relatie en gezin aan het begin van de 21ste eeuw, CBS Den Haag/Heerlen.

Imhoff, E. van, en N. Keilman, 1991, LIPRO 2.0: An application of a dynamic demographic projection model to household structure in the Netherlands. Swets and Zeitlinger, Amsterdam.

Jong, A. de, 1994, A macrosimulation model for projecting households by size, working paper no. 34, ECE/Eurostat Joint Work Session on Demographic Projections, 1-4 June 1994.

Kullberg, J. en M. Ras, 2004, Met zorg gekozen? Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.

Stoeldraijer, L., C. van Duin en F. Janssen, 2012, Bevolkingsprognose 2012-2060: model en veronderstellingen betreffende de sterfte. *Bevolkingstrends*, www.cbs.nl, publicatiedatum 13-12-2012; *Bevolkingstrends* juni 2013.

Verklaring van tekens

.	Gegevens ontbreken
*	Voorlopig cijfer
**	Nader voorlopig cijfer
x	Geheim
–	Nihil
–	(Indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	Het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
Niets (blank)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2012–2013	2012 tot en met 2013
2012/2013	Het gemiddelde over de jaren 2012 tot en met 2013
2012/'13	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2012 en eindigend in 2013
2010/'11–2012/'13	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2010/'11 tot en met 2012/'13

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70, fax 070 337 59 94
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen, 2013.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.